อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร.ท.คำนึง บุนนาค

รุวัดประยุรวงศาวาส

วันที่ ๑ เมษายน ๒๕๑๖

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ร.ท. คำนึง บุนนาค

ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส

๑ เมษายน ๒๕๑๖

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ร.ท. คำนึง บุนนาค

ชาตะ ๑๒ มกราคม ๒๔๕๑

มรณะ ๑ เมษายน ๒๕๑๕

ประวัติ

ร.ท. คำนึง บุนนาค

ร.ท. คำนึง บุนนาค เป็นบุตรคนสุดท้องของพระยาสุรินราชเสนีย์ (สาย บุนนาค) และคุณหญิงเครื่อง เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๕๑ ได้รับการศึกษา ณ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และรับราชการทหาร หลังจากนั้นได้โอนเข้ารับราชการในกรมศุลกากร

ร.ท. คำนึง บุนนาค ได้สมรสกับ นางยิ้ม ฉายา และมีบุตรธิดา ดังนี้

๑. นายไชโย บุนนาค

๒. นางสาว ยินดี บุนนาค

๓. นางสาว จันทร์ช่วง บุนนาค

๔. นางสาว สายบัว บุนนาค

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ร.ท. คำนึง ได้เข้ารับการผ่าตัด ณ โรงพยาบาลศิริราช เนื่องจากเป็นมะเร็งที่ต่อมน้ำลาย

หลังจากได้รับการผ่าตัดแล้ว ร.ท. คำนึง ได้กลับมาพักผ่อนที่บ้าน ใช้เวลาว่างศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนา จนกระทั่งเมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๑๔ โรคมะเร็งก็ลุกลามไปยังปอดและสมอง ได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลเลิศสิน และได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๑๕ เมื่ออายุ ๖๔ ปี

ในบั้นปลายของชีวิต ร.ท. คำนึง บุนนาค ได้ใช้เวลาว่างศึกษาธรรมะต่างๆ และสนใจในหนังสือของท่านพุทธ-ทาสภิกขุ ได้รวบรวมธรรมะต่าง ๆ ไว้เป็นบางข้อ นอกจากนี้ยังได้เขียนกลอนสั้น สั่งสอนบุตรหลาน ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้นเป็นอนุสรณ์

ด้วยกุศลผลบุญอันนี้ ขอจงดลบันดาลให้ คุณพ่อซึ่งเป็นที่รักและเคารพของลูก ๆ จงได้รับความสุขในสัมปรายภพเทอญ.

บุตร–ธิดา

ประวัติการรับราชการ

ก. ราชการทหาร

๑๑ พฤศจิกยน ๒๔๗๓	–	รับราชการทหารประจำการ สังกัด ทบ. ๑ กองพันทหารช่างที่ ๑ รักษาพระองค์
๒๔๗๔	–	เป็นนายดาบ
๒๔๗๔	–	เป็นว่าที่ร้อยตรี
๑๗ มิถุนายน ๒๔๗๔	–	เป็นร้อยตรี
๒๔๗๔	–	เป็นร้อยโท
๑ มิถุนายน ๒๔๗๕	–	ปลดจากราชการทหาร

ข. ราชการฝ่ายพลเรือน

๑๖ มิถุนายน ๒๔๗๕	–	เริ่มเข้า รับราชการ ชั้นสามัญ ตำแหน่งเสมียนพนักงาน กองภาษี กรมศุลกากร กระทรวงการคลัง

๑ เมษายน ๒๔๗๗ — เสมียนแผนกตรวจสอบรายงาน กองภาษี

๑ เมษายน ๒๔๘๐ — เสมียนพนักงานแผนกประเมินตามราคา กองสินค้าขาออก

๑ เมษายน ๒๔๘๓ — เสมียนพนักงาน กองสารวัตร (แผนกขาออก)

๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๗ — โอนไปรับราชการทางสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม จากอัตราเงินเดือน ตั้งแต่ ๓๑ มกราคม ๒๔๘๗ เป็นต้นไป

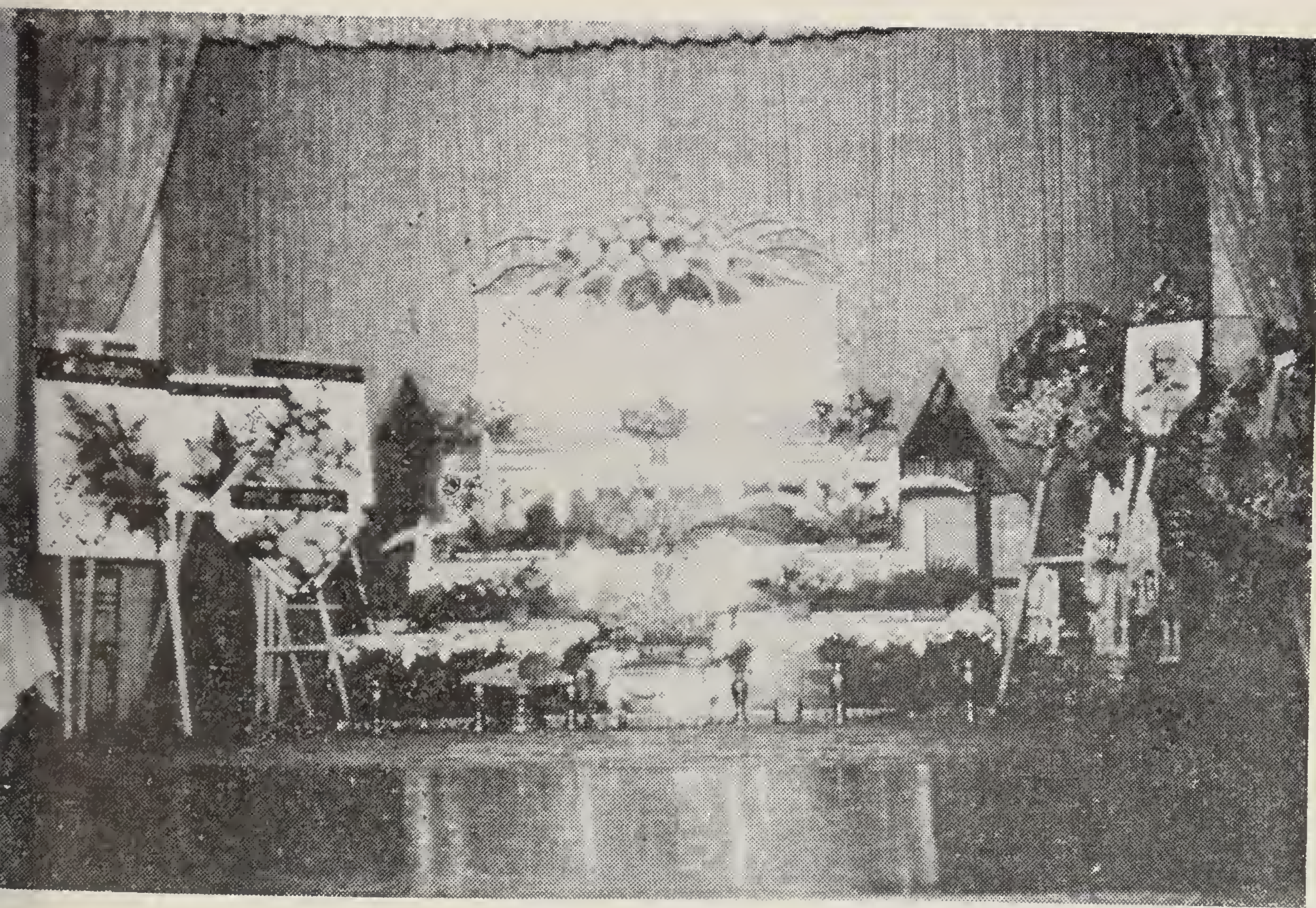
๑ มีนาคม ๒๔๘๗ — โอนกลับมารับราชการทางกรมศุลกากร ดำรงตำแหน่งนายตรวจกองสารวัตร (ชั้นตรี)

๘ สิงหาคม	๒๔๘๙	–	นายด่านศุลกากร จังหวัดพิบูลสงคราม
๑ พฤศจิกายน	๒๔๘๙	–	นายตรวจกองสารวัตร
๑๐ ตุลาคม	๒๔๙๕	–	นายตรวจ กองตรวจสินค้า
๑๔ กรกฎาคม	๒๔๙๙	–	นายตรวจ กองตรวจสินค้าขาออก
๒๐ ตุลาคม	๒๕๐๔	–	เนื่องจาก สอบคัดเลือกเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นโทได้ จึงแต่งตั้ง ให้ ดำ รง ตำ แหน่งสารวัตร ชั้น ๒ กองตรวจสินค้าขาออก
๕ กรกฎาคม	๒๕๐๕	–	ดำรงตำแหน่ง สารวัตรศุลกากรโท ด่านศุลกากร กระบุรี จังหวัดระนอง

๑ ตุลาคม	๒๕๐๕	–	นายด่านศุลกากรโท ด่านศุลกากรกระบุรี จังหวัดระนอง
๑ ตุลาคม	๒๕๐๖	–	นายด่านศุลกากรโท ด่านศุลกากรกระบุรี จังหวัดระนอง
๑ มิถุนายน	๒๕๐๗	–	สารวัตรศุลกากรโท กองสารวัตร
๑ ตุลาคม	๒๕๑๓	–	ครบเกษียณอายุราชการ

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญเกียรติยศที่ได้รับ

๑๘ กรกฎาคม	๒๔๘๗	–	เหรียญชัยสมรภูมิ (แถบเขียวราชกิจจานุเบกษา)
	๒๔๙๔	–	เหรียญบรมราชาภิเษก (เหรียญเงิน)
๕ ธันวาคม	๒๕๐๑	–	เหรียญจักรพรรดิมาลา

คืนวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๑๕ ตั้งศพ

ภรรยา บุตร ธิดา

ภรรยา บุตร ธิดา และหลาน
คืนวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๑๕ (บรรจุศพ)

คติธรรมและคำขวัญต่าง ๆ ที่ ร.ท. คำนึง บุนนาค งผู้ถึแก่กรรม เขียนขึ้นไว้

คติธรรมของผู้เขียน

" อดท้ายแล้วจะได้เห็นทาง "

คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ จะเป็นทางเกิด
แสงสว่างแห่ง ธรรม

มรณานุสสติ ชั่วทั้งชีวิตต้องต่อสู้เพื่อตาย

เมื่อยามแก่เหล่าร่างเหมือนเปรต ตกเลศเนื้อหนังทั้งมังสา
ก็เหือดแห้งเหี่ยวย่นด้วยพยาธิ มันเกาะกินทรมานทุกวันคืน
ตาก็มัวปากก็เบี้ยวเฟือนไม่ไหว น้ำลายไหลย้อยหยดหมดทางฝืน
หายใจยอก นอกหัวไม่ยาวขึ้น กินจะคืนถิ่นเก่าเผ่าคุณยาม
ต้องต่อสู้โรคร้ายหมายชีวิต ต้องต่อสู้กับจิตกิเลสหนา
สู้กับผีที่ล้อมศพเป็นตามมา สู้ตัณหาเสือร้ายแทบวายวาง
ที่อย่าได้ก็เพราะศีลเป็นที่ตั้ง แต่ตั้งยึดพระไตรย์(สรณาคมน์) ไม่หมองหมาง
กำหนดแน่มรณสติวาง ไว้เป็นทางยึดมั่นวันตายตลอด

มนุษย์ - ปุถุชน

สพฺเพ สตฺตา พระว่าไว้
มนุษย์ใน โลกนี้ ไม่มีสุข
เหตุด้วยกฎ แห่งกรรม ซ่อมทำทุกข์
กำหนดชี้ โดยไม่พ้น เล็งมาหา
ด้วยกิเลส ตัวปริม มันย่ำจิต
ได้แต่คิด คิดแต่ได้ ไว้ส่องหน้า
ได้ก็ชอบ เสียก็ชัง หวังโกรธา
เพราะตัณหา ความอยาก มันลากไป
ตัดตัณหา ความอยาก ลากมันทิ้ง
ดวงจริง ว่ามันมี ที่ตรงไหน
ก็เหมือนไฟ ติดเทียน วนเวียนไป
พอหมดไส้ มันก็ดับ อับไปเอย

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

คำขวัญของพ่อ

คุมสติ มิประมาท ฉลาดคิด
เมตตาจิต เป็นกลาง ทั้งวางเฉย
ไม่ถือโทษ โกรธใคร ง่ายๆ เลย
ต้องละเนีย ได้อย่างนี้ ดีแก่ตัว

22 พ.ย. 2513

กลอนแปด

เป็นเด็กหญิง ต้องขยัน หมั่นศึกษา
จะพูดจา ต้องไพเราะ สนอะห
มารยาท นิ่มนวล ชวนชื่นชม
อย่างพช ในอดีต จารีตเดิม
อย่าเอาอย่าง เด็กสมัย ในยุคนี้
เป็นฮิปปี้ เก๋ไก๋ ไม่ส่งเสริม
เพราะชาติไทย มีอะไร ดีแต่เดิม
ช่วยกันเสริม แต่งให้งาม อย่าตามใคร
ฝึกงานบ้าน การเรือน อย่าเชือนเฉย
หัดให้เคย หมั่นถาม ความสงสัย
ทั้งต้มแกง แต่งปรุง ตรงใจ
เพื่อรับใช้ พ่อแม่ ยามแก่ เอย

ให้ต้อยและต๊อด

๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๔

สติ – ปัญญา

มีปัญญาถ้าขาดสติพลั้ง
ก็เปรียบดุจรถยนต์มีคนขับ
รถวิ่งเร็วคนขับเร่งเก่งนับคับ
แต่คนขับไม่ระวังนั่งหลับตา
ปัญญาสมจงด้วยสติมั่น
ก็พ้นอันตรายแท้แน่นักหนา
เหมือนรถยนต์คนขับไม่หลับตา
ก็จะพาตนรอดปลอดภัย เอย

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

คำไว้อาลัย

ไว้อาลัย ร.ท. คำนึง บุนนาค

พวกเราบางคนเรียก ร.ท. คำนึง ว่า "ลุงหนู" บ้าง "พี่หนู" บ้าง รวมทั้งข้าพเจ้าด้วย เพราะท่านเป็นคนมีเมตตากรุณาผู้ใต้บังคับบัญชา เอาใจเพื่อนข้าราชการรุ่นน้องทุกคน ถ้าเห็นจะปล่อยตามใจนักจะเกิดเสียหายหนักก็จะคอยพูดจาตักเตือนหลาย ๆ ครั้ง จนเป็นผลสำเร็จ ไม่เคยรายงานตัดเงินเดือนใครสักหน ข้าพเจ้ายินดีและเต็มใจที่จะเขียนคำไว้อาลัยอย่างยิ่ง

ร.ท. คำนึง บุนนาค เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ จบมัธยม ๘ จากโรงเรียนสวนกุหลาบ เป็นนายทหารสัญญาบัตรโดยผ่านโรงเรียนนายดาบ สังกัดกองพันทหารช่างที่ ๑ รักษาพระองค์ พ.ศ. ๒๔๗๓ (คงจะรูปหล่อสมัยโน้นถึงได้อยู่กองพันทหารรักษาพระองค์) ได้เริ่มรับราชการในกรมศุลกากร พ.ศ. ๒๔๗๕ และได้ถูกระดมไปราชการสงครามในมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒ ด้านกองทัพพายัพ และกลับมารับราชการตามเดิมจนปลดเกษียณในกองสารวัตร กรมศุลกากร ในตำแหน่งสารวัตรศุลกากรโท ใน พ.ศ. ๒๕๑๓ และหลังจากนั้นใน ๒ ปีต่อมาได้ถึงแก่กรรมซึ่งจะเห็นว่าไม่เป็นธรรม

เลยคือเหนื่อยมาหลายสิบปี พอจะพักผ่อนนอนกินบำนาญก็ได้เพียง ๒ ปีเท่านั้น ไม่เป็นอัตราส่วนที่น่าดูเลย

ข้าพเจ้ารับราชการเป็นศุลกากรเขต ๒ (ภูเก็ต) ท่านผู้นี้เป็นนายด่านศุลกากรกระบุรี (ใน พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๐๗) ครั้งหนึ่งได้ทราบว่าท่านไปปราบปรามทางทะเลโดยเรือศุลกากรของด่านระนอง คืนวันหนึ่งท่านตกเรือลงไปกลางดงฉลามในทะเล ระหว่างจังหวัดระนอง กับประเทศพม่า พวกลูกน้องเวียนวนส่องไฟหาก็ไม่พบ ก็พากันอ่อนใจจะกลับอยู่แล้ว เพราะนึกว่าท่านได้จมน้ำตายไปแล้ว แต่ไม่ถึงฆาตมีคนหนึ่งฉายไฟเห็นโผล่หน้าขึ้นมา ร้องเอ็ดตะโรว่าอยู่โน่นแล้ว ทำให้กัปตันเรือรีบขับเรือไปรับตัวขึ้นมาบนเรือได้ ข้าพเจ้าจำได้ว่าเป็นเหตุการณ์ในราว พ.ศ. ๒๕๐๗ จึงได้ทำหนังสือรายงานกรมฯ ขอให้ย้ายกลับ เพราะกลัวว่าปฏิหารย์เช่นนี้ไม่มีเป็นครั้งที่ ๒ กรมฯ ก็ได้ประทานการพิจารณาย้ายกลับมาอยู่กองสารวัตร ข้าพเจ้าได้กลับมาพบกับท่านอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๕๐๙ ที่กองสารวัตร และได้ร่วมรับราชการกันใน พ.ศ. ๒๕๐๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๓ อันเป็นวาระที่ท่านได้ปลดเกษียณไป ข้าพเจ้าขอรับรองว่าข้าราชการในกองสารวัตร ทุกคนเคารพนับถือท่านเหมือนพี่ชายใหญ่ ทั้งนี้

เพราะท่านเป็นมิตรที่ดี มีความเมตตากรุณาแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เผื่อแผ่แก่เพื่อนฝูงไม่ประสงค์จะก่อศัตรูกับผู้ใด ความดีของท่านทั้งในแง่เพื่อนข้าราชการ ทั้งในแง่ประเทศชาติในฐานะที่เป็นนายทหารผ่านศึกผ่านความทุกข์ยากในสงครามมาแล้ว สรุปแล้วเหลือจะพรรณาในที่นี้ได้

เพราะฉะนั้นในกาละไว้อาลัย แด่ท่านผู้จากไปอย่างไม่มีวันกลับมาพบกับพวกเราได้อีกนี้ ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอุทิศกุศลผลบุญในการกระทำใดๆ ของข้าพเจ้าจงเป็นปัจจัยนำดวงวิญญาณของ ร.ท. คำนึง บุนนาค ไปสู่สรวงสวรรค์ในสัมปรายิกภพ เทอญ.

ร.อ. ชาตชัย ทวีศรี

๑๓ ก.พ. ๑๖

อาลัยคำนึง

คำนึงกับผมเป็นเพื่อนที่สนิทสนมกันมาก เคยร่วมงาน ใกล้ ชิด โดย เป็น นายตรวจสาขาสินค้าขาออกร่วมกันอยู่หลายปี คำนึงเป็นคนรักเพื่อน สนุกสนาน เฮฮา และไม่เคยเอารัดเอาเปรียบใคร เพื่อนฝูงรักใคร่ทุกคน นายตรวจส่วนใหญ่ในตอนนั้นเรียก "พี่หนู" กันติดปากมาจนบัดนี้

หน้าที่การงานในระยะหลังทำให้เราต้องแยกกัน ไปตามตำแหน่งหน้าที่ ไม่ได้พบปะทุกวันเหมือนเมื่อร่วมงานสาขาเดียวกัน แต่เราก็พยายามพบกันเสมอตามที่โอกาสจะอำนวยให้ แม้จะพบกันไม่บ่อยนัก แต่ความสนิทสนมของเรามิได้ลดน้อยลงเลย ผมเคยไปเยี่ยมคำนึงถึงบ้านในระยะที่ถูกโรคร้ายคุกคามตอนแรก ๆ แต่ตอนหลังเมื่ออาการดีขึ้นก็ห่างไปบ้าง มาถามข่าวเอาก็ตอนที่เพื่อนจากไปเสียแล้ว

ขอให้วิญญาณของคำนึงจงไปสู่สุคติ

นาค ไวยหงษ์

ไว้อาลัยเพื่อนรัก

ข้าพเจ้ารู้สึกเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้ทราบข่าวว่า ร.ท. คำนึง บุนนาค ได้ถึงแก่กรรมลง ข้าพเจ้าได้รู้จักคบกันเป็นเพื่อนสนิท เมื่อได้ทำงานร่วมกันที่สาขาขาออก กองสารวัตร (ชื่อที่ใช้เรียกเวลานั้น เดี๋ยวนี้เปลี่ยนเป็นกองตรวจสินค้าขาออกแล้ว) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ ร.ท. คำนึงได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตตลอดมา ให้ความช่วยเหลือ อำนวยความสะดวกต่อพ่อค้าประชาชนที่มาติดต่อด้วยดี ไม่เคยมีประวัติด่างพร้อยใด ๆ เป็นที่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้น เมื่อครั้งสงครามมหาเอเซียบูรพา ร.ท. คำนึง ก็ได้มีโอกาสรับใช้ประเทศชาติ โดยได้ออกไปปฏิบัติการรบอยู่ในแนวหน้า ซึ่งเพื่อน ๆ อีกหลายคนไม่มีโอกาสเช่นนั้น ร.ท. คำนึง มีอุปนิสัยโอบอ้อมอารี ใจคอกว้างขวาง รักเพื่อนยิ่งกว่าตนเอง เพื่อนฝูงที่ตกทุกข์ได้ยากมาหา ร.ท. คำนึง ก็ได้ให้ความช่วยเหลืออยู่เป็นนิจ แม้เมื่อออกจากราชการไปแล้ว เพราะเกษียณอายุ และมี

โรคภัย เบียดเบียน อยู่ก็ยังอุตส่าห์มาเยี่ยมเยียน ได้ถามถึงทุกข์-สุขและให้คำตักเตือนในการทำงานต่อเพื่อน ๆ ที่ยังรับราช-การอยู่ด้วยความห่วงใย การที่ ร.ท. คำนึง ได้มาจากไปอย่างไม่มีวันกลับมาอีก ย่อมยังความเศร้าโศกเสียใจต่อเพื่อนฝูงเป็นอย่างมาก

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก จงดลบันดาลให้ดวง-วิญญาณของ ร.ท. คำนึง บุนนาค เพื่อนที่รักยิ่งของข้าพ-เจ้าคนหนึ่งไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเถิด

ถวิล พนมไชย

สารวัตรศุลกากรโท

สำเนา

พระบรมราชโองการ

เรื่อง สถาปนาเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ ๕

"........ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนากาลเป็นอดีตภาค ล่วงแล้ว ๒๔๑๑ พรรษา ปัตยุบันการสัปสังวรเอการสี ดิถี ครุวาร บริเฉทกาลกำหนด

พระ บาท สมเด็จ พระ ปรมินทร มหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษรัตนราชรวิวงศ์ วรุตพงศบริพัตร วรัจติยราชนีศโรดม จตุรรันตบรมราชมหาจักรพงรดิราชสังกาศฯ ปรมินทรธรรมิกราชาธิราชบรมบพิตร พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการมานบัณฑูรสรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระราชวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย และทวยราษฎรในกรุง นอกกรุง ให้ทราบทั่วกันว่า

เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ สมันตพงศพิสุทธิมหาบุรุษรัตโนดม ที่พระสมุหกลาโหมเป็นมหาขัตยตระกูล ประยูรอัครมหาเสนาบดี ผู้ได้อุปถัมภ์ช่วยทำนุบำรุงราชสมบัติรักษาแผ่นดินมาหลายชั้นสืบเนื่องมามิได้ขาด และเป็นพระบรมญาติผู้ใหญ่สนิทเนื่องในพระวงศ์นี้ ได้รับราชการมีตำแหน่งฐานันดรมาตั้งแต่ยังเยาว์ ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ-พุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทรงนับถือว่าเป็นพระบรมญาติอันยิ่งใหญ่ ควรเป็นที่คำนับในพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง และในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีอิสริยยศใหญ่เป็นที่พระยาศรีสุริยวงศ์จางวางมหาดเล็ก และเป็นผู้บัญชาการสร้างป้อมกำแพงในกรุงและหัวเมืองหลายตำบล และจัดการเรือรบ เรือไล่ป้องกันพระนครฯ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยในราชการซึ่งเกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศ ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนที่ให้เป็นประธานาธิบดีผู้ใหญ่ ว่าราชการ ในกรมพระกลาโหมและการต่างประเทศ ก็ไม่มีเหตุที่จะต้องทรงพระดำหนิติเตียนประการใด ถึงในแผ่นดินนี้ได้อุปถัมภ์ทำนุบำรุงจัดการแผ่นดินให้ปกติเรียบร้อยดี และวิริยปริชาวิจารณกิจอันใหญ่ยิ่ง

รับว่าราชการต่างๆ ซึ่งราษฎรและข้าทูลละอองธุลีพระบาทได้รับความเดือดร้อนทุกข์เข็ญ ให้ระงับดับไปด้วยความเย็นใจทั่วหน้าเป็นเนืองนิจมิได้ขาด มิต้องลำบากพระราชหฤทัยและอัธยาศัยหนักแน่นไปในทางยุติธรรมและยั่งยืน มิได้หวั่นไหวผันแปร ไปด้วย อนาคตปัจจุบัน ดุจดวงอาทิตย์ พระจันทร์เป็นประธานโลก อาจจะระงับดับสรรพทุกข์โศกพิบัติอันตรายซึ่งจะบังเกิดและเกิดขึ้นแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละ-อองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหลายทุกถ้วนหน้า และมีดำริปรารถนาแต่ในสุจริต คิดแต่จะทำนุพระบรมราชวงศ์ ดำรงราชตระกูลไว้มิให้เสื่อมสูญเสียพระเกียรติยศ หวังจะให้วัฒนาถาวรจิริฐิติกาลปรากฏสืบไปชั่วฟ้า และมีกมลจิตโอบอ้อมอารีรักษ์ ครอบครอง บรรดา ประยูรวงศ์ และ สงเคราะห์ และอนุ-เคราะห์ โดยฐานันดรยศ และทรัพย์สมบัติ เพื่อจะได้ ดำรงตระกูลวงศ์มิให้เสื่อมทราม เป็นความยิ่งใหญ่ไม่มีที่สิ้นสุด สมควรจะเป็นอัครประธานาธิบดีมีอิสริยใหญ่ยิ่งปรากฏในแผ่นดิน

จึงมี พระบรมราชโองการ มานพระบัณฑูร สิงหนาท ให้สถาปนาเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์สมันตพงษ์พิสุทธิ มหาบุรุษ รัต-โนดมที่สมุหพระกลาโหม ให้มีอำนาจได้สิทธิขาดราชการทั้งปวง

และให้สำเร็จสรรพอาญาสิทธิ์ ถึงประหารชีวิต คนที่ควร จะถึงอุกฤษโทษได้ มีมหันตเดชานุภาพยิ่งใหญ่ไม่มีผู้เสมอ เป็นอัครมหาประธานาธิบดี ในการทำนุบำรุงศิริราชสมบัติและสกลราชอาณาจักรทั้งสิ้น ทรงดวงตรา มหาสุริยมณฑลเป็นสำคัญ........"

จุฬาลงกรณ์

สำเนา

พระราชหัตถเลขา

(มีมาเป็นส่วนพระองค์ถึงท่านสมเด็จเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์)

"จดหมายเรียนมายังเจ้าคุณให้ทราบ ด้วยเรื่องอากรบ่อนเบี้ยนั้น ฉันมีความเสียใจมาก ซึ่งฉันว่าไปในบานพแนกนั้น ฉันไม่ได้รังเกียดกินแหนงในเจ้าคุณเลย ทุกวันนี้เงินทองก็ได้มาใช้ด้วยเจ้าคุณ เอาใจใส่อยู่ ไม่ต้องขัดสนเหมือนครั้งแผ่นดินทูลกระหม่อม ที่ฉันว่าไปนั้นเพราะเหนว่า พรภักดีได้ทำไปด้วยว่า จะเอาเงินค้างเก่านั้นแล้ว เงินก็ต้องค้างอยู่ร่ำไป ซึ่งคำที่ว่าไปนั้นก็เพราะประสงค์จมิให้พรภักดีเข้าใจไปอย่างนั้น ฉันหาทันคิดว่าการจเสียในเจ้าคุณไม่ ฉันมีความผิดขอรับทานโทษเสียครั้งหนึ่งเถิด ที่ตัวเจ้าคุณแล้ว ฉันไม่มีความรังเกียดสิ่งไรเลย ขอเชิญเจ้าคุณมาว่าการไปตามเดิมเถิด อย่าได้มีความรังเกียดในตัวฉันเลย ที่ฉันตั้งอยู่ได้นี่เพราะเจ้าคุณอุปการ ถ้าเจ้าคุณไม่อุปการแล้วเหนจไปไม่รอด ขอให้เจ้าคุณเหนใจฉันเถิด"

จุฬาลงกรณ์

"ตัวกู - ของกู"

โดย ท่านพุทธทาสภิกขุ

ธรรมะที่แท้จริงนั้น ถ่ายทอดกันไม่ได้ ทางเสียง หรือทางตัวหนังสือ แต่ว่าวิธีปฏิบัติเพื่อให้ธรรมะปรากฏแก่ใจนั้น เราบอกกล่าวกันได้ทางเสียงหรือทางตัวหนังสือ แต่มันมีข้อเท็จจริงที่สำคัญยิ่งไปเสียกว่านั้นอีก คือข้อที่ว่า ถ้าจิตใจของเขาเหล่านั้น ไม่อยู่ในฐานะที่จะรู้จักหรือเข้าใจอย่างซึมซาบต่อสิ่งที่เรียกว่าความทุกข์ได้แล้ว แม้แต่จะมีการถ่ายทอดกันทางเสียงหรือตัวหนังสือให้มากมายสักเท่าใด เขาก็หาอาจถือเอาได้ไม่

ถ้าเขามีต้นทุนที่เพียงพอ เขาก็สามารถเข้าถึงธรรมะได้ ด้วยเหตุเพียงสักว่า ได้ฟังคำพูดบางประโยคของหญิงทาสที่ตักน้ำอยู่ตามบ่อน้ำสาธารณะ ดังที่พระพุทธองค์ก็ทรงยืนยันความจริงข้อนี้

สำหรับข้อที่ว่า มีต้นทุนมาแล้วอย่างเพียงพอ นั้น หมายความว่า เขามีความเจนจัดในด้านวิญญาณและจิตใจ (SPIRITUAL EXPERIENCE) มาแล้วอย่างเพียงพอถึงขั้นที่มองเห็นความน่าเบื่อหน่ายของความตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส ตนทนทรมานอยู่อย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ รู้สึกอึดอัดในฐานะแห่งบุคคลผู้ถูกบีบคั้น และไร้อิสรภาพ มองเห็นชัดอยู่ว่าตนยังปฏิบัติผิดต่อสิ่งทั้งปวงอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเอาชนะมันไม่ได้ ยังเหลืออยู่เพียงจุดเดียวที่เขายังคว้าไม่พบ ซึ่งถ้าคว้าพบเมื่อใด ความพ้นทุกข์สิ้นเชิงก็จะมีได้โดยง่ายและทันทีเหมือนเราคว้าพบสวิตซ์ไฟในที่มืดฉันใดก็ฉันนั้น

แม้ภิกษุในพุทธศาสนานั้นเล่า ก็เป็นนักบวช **ประเภทสันยาสี ไม่ใช่ประเภทวนปรัสต์**; กล่าวคือ เป็นนักบวชประเภทที่ท่องเที่ยวไปมา และเกี่ยวข้องอยู่กับหมู่ชนชาวโลก มิใช่อยู่ป่าชนิดที่ไม่พบใครเลยตลอดชีวิต

คำว่า เทียนไท้ หรือสุขาวดี พวกอาซึมตามโรงเจหมายถึงบ้านเมืองอันสวยงามทางทิศตะวันตก มีพระพุทธเจ้าชื่อ อมิตาภะ ประทับอยู่เป็นประธาน ใครไปที่นั่นแล้วก็ได้รับความพอใจทุกอย่างที่ตนหวัง (นิกายสุขาวดีหรือมหายานชั้นต่ำ)

ความเข้าที่ถูกต้อง คำว่า อมิตาภะ แปลว่า "สิ่งซึ่งมีแสงสว่างอันคำนวณมิได้" (อมิต=คำนวณไม่ได้+อาภ=แสงสว่าง=อมิตาภะ) หรือบางทีก็เรียกว่า อมิตายุ แปลว่า "สิ่งซึ่งอายุอันคำนวณมิได้" (อมิต=คำนวณไม่ได้ + อายุ = อายุ=อมิตายุ) เรียกว่าพระอมิตาภะพุทธะ คือการกล่าวอย่างมีบุคคลเป็นตัวตน แต่ความหมายที่แท้จริงย่อมหมายถึงสภาวะอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็น แสงสว่างอย่างยิ่ง สามารถส่องไปได้ลึกถึงสิ่งที่แสงอาทิตย์ส่องไม่ถึง คือสามารถส่องทะเลม่านอวิชชา และที่เรียกว่า มีอายุอันคำนวณมิได้นั้น ก็หมายถึง ไม่ขึ้นอยู่กับเวลาหรือเวลาไม่สามารถจะทำความชราให้แก่สิ่ง ๆ นี้ได้ สิ่งนี้ก็คือ นิพพาน นั่นเอง นิกายเซ็นเอาคำว่า อมิตาภะนั้นมาเป็นชื่อของ **จิตเดิมแท้** อย่างเว่ยหล่างเรียก หรือเอามาเป็นชื่อของ **ความว่าง** อย่างฮวงโปเรียก

เมื่อถามกันขึ้นว่า พุทธศาสนามีความมุ่งหมายอย่างไร ก็ควรจะตอบว่า มุ่งหมายจะแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันของคนทุกคนในโลก เพื่อให้มีชีวิตอยู่ในโลกโดยไม่มีความทุกข์เลย พูดอย่างตรง ๆ สั้น ๆ ก็ว่า ให้อยู่ในกองทุกข์โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ หรือพูดโดยอุปมาก็ว่า อยู่ในโลกโดยไม่ถูกก้างของโลก

หรือยิ่งไปกว่านั้นอีกว่า อยู่ในท่ามกลางของเตาหลอมเหล็กอันใหญ่หลวงมหึมาที่กำลังลุกโชนอยู่ แต่กลับมีความเยือกเย็นที่สุดดังนี้เป็นต้น ดังนั้นควรจะสรุปว่า **พุทธศาสนามุ่งหมายที่จะขจัดความทุกข์ให้หมดไปจากคน ที่นี่และเดี๋ยวนี้**

ความเบียดเบียนที่น่ากลัวที่สุดนั้น คือความเบียดเบียนตนเอง โดยที่ไม่ต้องมีบุคคลที่สองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลย

สันติภาพที่แท้จริงและควรต้องการอย่างยิ่งนั้น คือความไม่มีกิเลส ซึ่งนับว่าเป็นข้าศึกอย่างยิ่งนั้นเอง ผู้ใดพ้นไปจากข้าศึกชนิดนี้ ผู้นั้นย่อมได้นามว่า "ผู้พ้นไปแล้วจากข้าศึก" ตรงกับคำบาลีว่า อริยะ (อริ=ข้าศึก+ยะ=ไป)

ความต้องการของผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหรือพุทธศาสนานั้น ควรจะระบุเจาะจงลงไปที่ความหมดกิเลสหรือความหมดข้าศึกในภายในโดยสิ้นเชิงนั้นเอง ไม่ควรจะมีอะไรมากไปกว่านั้น (จาก "ตัวกู-ของกู")

จิตใจชนิดที่ไม่ต้องการที่จะรับและไม่ต้องการที่ปฏิเสธ จึง**เป็นปกติ**อยู่ได้ พุทธศาสนาสอนให้เรามีจิตใจอย่างนี้ คือ

มีจิตใจเป็นอิสระ อยู่เหนือการรับและการปฏิเสธ โดยประการทั้งปวง

จัดว่าเป็นสายกลางอยู่ดี หรืออยู่เหนือการที่จะต้องเป็นทั้งสองอย่างนั้น ซึ่งเรียกว่าอยู่เหนือโลก หรือพ้นโลก ไม่หวั่นไหวไปตามสถานการณ์ทุกอย่างในโลก จึงอยู่เหนือความทุกข์ทุกอย่างโดยประการทั้งปวง ทั้งในการคิด การพูด การทำ เพราะมีจิตเป็นอิสระจากกิเลสนั่นเอง

ก่อนหน้านี้กิเลสเป็นฝ่ายกระทำต่อเรา แต่เดี๋ยวนี้เราจะเป็นฝ่ายที่กระทำต่อกิเลส

พระพุทธภาษิตว่า "ทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตนและด้วยตน" ก็หมายความว่า คำว่าตนคำเดียวนั่นแหละ หรือตนเดียวนั่นแหละ เป็นได้ทั้งผู้กระทำ ทั้งผู้ถูกกระทำ และทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการกระทำ

ที่พูดว่า ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตน นั้น เป็นคำกล่าวอย่างบุคคลธิษฐาน สำหรับพูดกัน ในตอนแรก ๆ ด้วยโวหาร POSITIVE เพื่อให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติ ไม่ใช่กล่าวอย่างจริงชนิดที่เรียกว่า ปรมัตถสัจจะ เพราะถ้าจะกล่าวอย่างจริงก็ต้องกล่าวว่า ทำตนให้หมดไปเสียเลยไม่มีอะไรเหลืออยู่เป็นตัวตนสำหรับจะยึดมั่นถือมั่นอีกต่อไป

ข้อนี้หมายความว่า ตัวตนซึ่งเป็นกิเลศ หรือเป็นของกิเลศหรือประกอบอยู่ด้วยอวิชชานั้น เป็นสิ่งที่จะต้องถูกทำลายให้หมดไป แต่เรื่องซึ่งเป็นเรื่องทางจิตใจเช่นนี้จะมีใครมาช่วยทำลายให้ใครไม่ได้ จักต้องทำลายด้วยตัวเอง แต่ว่าเป็นตัวตนฝ่ายปัญญาหรือฝ่ายวิชชาที่ค่อย ๆ เจริญงอกงามขึ้น มาจากการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ด้วยตัวตนที่ประกอบด้วยอวิชชานั่นเอง

ถึงแม้ว่าเราจะได้รับ คำสั่งสอนหลายอย่างจาก พระพุทธเจ้าเพื่อการกระทำอันนี้ ใจความสำคัญมันก็ยังอยู่ที่เราต้องปฏิบัติเอง ต้องทำเอง ผลจึงจะเกิดขึ้นมาอย่างเดียวกันกับที่เกิดแก่เราตามลำพัง และในลักษณะที่จะทำลายอวิชชาของเราได้จริง

เรื่อง ปฏิจจสมุปบาท นั้นเล่า ที่เป็นส่วนทฤษฎีนั้น ก็เป็นการบอกในส่วนทฤษฎีว่า ตัวกูมันเกิดขึ้นอย่างไรและดับลงไปอย่างไร หากแต่ว่าเป็นการบอกอย่างละเอียดมันจึงมีคำพูดยืดยาวหลายขั้นหลายตอน ส่วนในทางปฏิบัตินั้น ก็มีแนวของการปฏิบัติที่ชี้ไว้ชัด เช่นการควบคุมผัสสะไม่ให้เกิดเวทนา หรือการควบคุมเวทนาไม่ให้ปรุงเป็นตัณหาอันเป็นทางให้เกิดตัวกูเต็มรูปขึ้นมา

อหังการ แปลว่าการกระทำว่าฉัน มมังการ ก็แปลว่าการกระทำว่าของฉัน

อัตตา ก็ว่าตัวตน อัตตนียา แปลว่าเนื่องด้วยตนหรือของตนนั่นเอง

คำในภาษาลาตินว่า EGO ซึ่งคำนี้แปลว่า SELF หรือตัวตน และคำอีกคำหนึ่งของชาวกรีกว่า CENTRIKON ซึ่งตรงกับคำที่มีความหมายตรงกับคำ EGO ของลาติน แต่คำนั้น ๆ แปลว่า CENTER หรือศูนย์กลาง นี้จะทำให้เราเห็นได้ชัดทีเดียว คำว่า EGO นั้น ตรงกับคำว่า "อัตตา" ของบาลีโดยแทน (ตัวกู–ของกู)

กิเลศที่เกิดขึ้นครอบงำจิต พระพุทธศาสนามีคำบัญญัติเฉพาะเพื่อเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า "เจตสิก" เมื่อจิตถูกเจตสิกชนิดใดเข้าครอบงำแล้ว จิตก็เปลี่ยนรูปไปตามลักษณะของเจตสิกนั้น ๆ

เมื่อกล่าวให้แคบเข้ามา สิ่งที่เรียกว่า "ตัวกู-ของกู" นี้ มีชื่อเฉพาะเป็นภาษาบาลีว่า "อุปาทาน" คำ ๆ นี้แปลว่าความยึดมั่นถือมั่น เป็นการยึดมั่นถือมั่นทางจิตใจ เช่น ยึดมั่น เบ็ญจขันธ์ คือร่างกายและจิตใจรวมกันว่าเป็นตัวกูและยึดมั่นสิ่งถูกใจที่มาเกี่ยวข้องด้วยว่าของกู

หลักที่เป็นใจความสำคัญของพุทธศาสนาที่อยู่ในรูปของพุทธภาษิต มีว่า "เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว เบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทานนั่นแหละเป็นตัวทุกข์" หรือ "สัตว์ทั้งหลายย่อมหลุดพ้นเพราะไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน"

สิ่งที่เรียกว่า "วิมุตติ" นั้น คำๆ นี้ แปลความหลุดพ้น และเป็น วัตถุประสงค์มุ่งหมายของการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา ดังพระพุทธภาษิตตรัสเป็นใจความว่า "พรหมจรรย์นี้มิได้มีลาภสักการสรรเสริญเป็นอานิสงส์ มิได้มีกามสุขในสวรรค์เป็นอานิสงส์ มิได้มีการเข้าถึงความเป็นอันเดียวกับพรหม ในพรหมโลก เป็นอานิสงส์ แต่ว่ามีวิมุตติเป็นอานิสงส์"

ความบริสุทธิ์สอาดหมดจดจาก "ตัวกู–ของกู" นั่นต่างหากคือองค์พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ที่แท้จริง หรือพระเป็นเจ้าที่แท้จริง คือเป็นที่พึ่งได้จริง

เราถือกันว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนา อยู่ในรูปพุทธภาษิตว่า การไม่ทำความชั่วทุกอย่าง การทำความดีให้สมบูรณ์ และการชำระจิตให้ขาวสะอาด

จากคำที่ว่า ทำใจให้สะอาดนั่นเอง เราจะพบว่ามีการกระทำอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งสูงไปกว่าการทำดี หรือกล่าวกลับกันอีกทางหนึ่งก็กล่าวว่า การทำสิ่งที่ตนถือว่าดีถึงที่สุดแล้วใจก็ยังไม่สะอาด

เราอาจจะมีการแบ่งตัวกูออกได้เป็นชั้น ๆ คือ ตัวกูที่ชั่ว ตัวกูที่ดี ตัวกูที่เบาบางลง ๆ และตัวกูที่ว่างจากความรู้สึกว่า ตัวกู; รวมเป็นสี่ชั้นด้วยกันดังนี้ และทำให้เราได้รูปของ การปฏิบัติเกี่ยวกับตัวกูเป็น ๓ ชั้นด้วยกัน

การเกิดขึ้นแห่ง "ตัวกู -ของกู" นั่นคือ จิตที่ตั้งไว้ผิด

โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ไม่สนใจในเรื่องจิตที่ตั้งไว้ผิด กล่าวคือ "ตัวกู–ของกู" กระแสแห่ง ตัวกู-ของกูจึงไหลไปได้เรื่อย คือเกิดการทะยอยกันขึ้นมาได้เรื่อยไปโดยไม่ประสพการต้านทาน เพราะอำนาจแห่งอวิชชาของสัตว์โลกนั่นเอง ดังนั้นทำให้เราเห็นได้ว่า อะไรเป็นต้นกำเนิดของตัวกู–ของกู กล่าวคือมันไม่มีสิ่งอื่นนอกจาก อวิชชา

ถ้าจะมีคำแปลที่ถูกต้องรัดกุมแก่คำว่า อวิชชา แล้วจะต้องแปลว่า" **ธรรมชาติที่ปราศจากความรู้ที่จะดับทุกข์**

ได้" หรือจะกล่าวว่า "**สภาวะที่ปราศจากความรู้ที่ดับทุกข์ได้**"

อวิชชา ก็หมายความว่า วิชชาไม่ใช่ คือวิชชาที่ไม่ใช่วิชชา การถือเอาความหมายอย่างนี้เข้ากันได้กับคำอธิบายของคำว่าอวิชชา ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้โดยเฉพาะคือตรัสความไม่รู้อริยสัจจ์ทั้ง ๔ ว่าเป็น อวิชชา **หมายความว่า แม้เขาจะมีความรู้มากมายเท่าไร อย่างไรก็ตาม แต่ถ้าไม่รู้อริยสัจจ์ทั้ง ๔ แล้ว จะถูกจัดว่าเป็นวิชชาที่ไม่ใช่วิชชานั่นเอง**

สำหรับคำว่าอารมณ์นั้น แปลว่าสิ่งหรือที่ เป็นที่ยึดด้วยความยินดี คำนี้ ตามตัวพยัญชนะแปลว่า "เป็นที่มายินดี" แต่ตามความหมายที่แท้จริงนั้น เป็นที่ยึดหน่วงเพื่อยินดีก็ได้ ยินร้ายก็ได้ ถ้าว่าเป็นที่มายินดี ก็หมายถึงเป็นที่ยินดีของอายตนะที่จะได้กระทบ

ที่นี้สิ่งที่จะพิจารณาต่อไปก็คือ คุณค่าหรือความหมาย ที่มีอยู่ในอารมณ์นั้น ๆ ตัวอารมณ์ล้วน ๆ จะเป็นรูป เสียง กลิ่น รส อะไรก็ตามต้องมีคุณค่าและมีความหมาย และสิ่งที่เรียกว่าคุณค่าและความหมายนั่นเอง เป็น

ตัวการสำคัญที่มีอยู่ในอารมณ์นั้น ๆ "คุณค่า" ในที่นี้ เราหมายถึงคุณสมบัติที่ทำให้เกิดผลทางวัตถุ มากกว่า ส่วน "ความหมาย" นั้น หมายถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นทางจิตใจ

เพราะอวิชชามีอยู่ อารมณ์จึงเกิดมีความหมายขึ้นมา จิตที่ประกอบอยู่ด้วยอวิชชา ย่อมยึดถือเอาความหมายนั้น ๆ ปรุงเป็นความรู้สึกที่เป็น "ตัวกู–ของกู" เกี่ยวเนื่องกับอารมณ์นั้น ๆ ขึ้นมาอย่างเต็มรูป ถ้าปราศจากอวิชชาแล้ว ย่อมหมายความว่า จิตไม่ถูกลวงด้วยความหมาย คือไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยที่จะถูกลวงด้วย ความหมาย ของสิ่งทั้งปวง

ทุกอารมณ์มีคุณค่าและความหมาย จึงได้เป็นที่ตั้งความยึดมั่นถือมั่นของจิตที่ประกอบด้วยอวิชชา เป็นที่เกิดแห่ง ตัวกู–ของกู ได้เสมอกัน

ขึ้นชื่อว่า "ตัวกู–ของกู" แล้ว จะต้องมีการเกิดขึ้นมาในลักษณะดังกล่าวนี้ทั้งนั้น ซึ่งสรุปได้ว่า จะต้องมีอวิชชาเป็นมูลเหตุ มีอารมณ์เป็นปัจจัยหรือเป็นอุปกรณ์ และมีสิ่งที่เรียกว่า ความหมาย เป็นตัวการสำคัญ อยู่ในอารมณ์นั้น ๆ มีสิ่งที่เป็นเหมือนสถานที่หรือออฟฟิศทำงาน อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจเอง ซึ่งเรียกว่าทวารในที่นี้

และปรุงเป็น ตัวกู-ของกู ขึ้นมาในรูปที่ต่างกัน เพราะมาจากอารมณ์ที่ต่างกัน ฉะนั้นจึงเป็น ตัวกูอย่างมนุษย์ธรรมดาก็ได้ เป็นตัวกูอย่างสัตว์นรกหรือสัตว์เดรัจฉานก็ได้ หรือเป็นอย่างเทวดาหรือพรหมก็ได้

อารมณ์นั้นเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ; บัดนี้จะกล่าวถึงข้อที่ ความหมายจะก่อให้เกิดความรู้สึกที่เป็นความยึดถือขึ้นมาได้อย่างไร

ก่อนแต่จะเกิดความยึดถือนั้น จะต้องเกิดสิ่งที่เรียกว่า "ตัณหา" ขึ้นก่อน ตัณหาแปลว่าความอยาก เมื่อมีความอยากชนิดหนึ่งชนิดใดในสิ่งใด ๆ ก็ตาม สิ่งที่เรียกว่าความยึดถือหรืออุปาทานก็เกิดขึ้น เพราะในความรู้สึกอยากนั้น จะต้องเป็นตัวผู้อยากรวมอยู่ด้วยเสมอไป

ความรู้สึกที่เป็นตัวผู้อยากนั่นแหละคือ "ตัวกู" ในที่นี้ มันรู้สึกอยากสิ่งใดแล้ว สิ่งนั้นแหละจะเป็น "ของกู" ขึ้นมา ความรู้สึกทั้งสองชนิดนี้เรียกว่าความยึดถือ หรืออุปาทาน คือยึดถือว่า "ตัวกู" ยึดถือว่า "ของกู"

ความรู้สึกที่เป็นไปในทาง เร่เข้าหาอารมณ์นั้น เราเรียกว่าความโลภ หรือความกำหนัด หรือความรักเป็นต้น

ส่วนที่ทำให้เรารู้สึก ผงะหรือผลักออกจากอารมณ์นั้น เราเรียกว่า ความโกรธ ความเกลียด หรือโทสะเป็นต้น ส่วนความรู้สึกที่เรายังไม่แน่ใจ แต่มีความสนใจในอารมณ์นั้น ทำให้วนเวียนอยู่โดยรอบ ด้วยความสงสัยหรือไม่แน่ใจว่าจะทำอย่างหนึ่งอย่างใดลงไปอย่างไรก็ดี อย่างนี้เราเรียกว่า โมหะ หรือความหลง แต่ทั้งหมดนี้ก็คือ อวิชชา นั่นเอง

กามตัณหามาจากความรู้สึกในทางกาม เช่นเห็นว่าสวย ว่างาม ว่าอร่อย เป็นต้น ส่วนภวตัณหานั้นมีมูลมาจาก สัสสตทิฏฐิ คือความเห็นว่าสิ่งนั้น ๆ มีความเที่ยงแท้ถาวร (PERMANENCE) มีความใคร่ในความเที่ยงแท้ถาวร จึงเกิดเป็นภวตัณหา คือความใคร่ในความเป็น

ส่วนวิภวตัณหานั้น มีมูลมาจาก อุจเฉททิฏฐิคือความเห็นว่าสิ่งต่างขาดสูญ หรือมีมูลมาจากนัตถิกทิฏฐิ คือเห็นว่าอะไร ๆ ก็ไม่มี ซึ่งรวมทั้งการเห็นอนัตตา สุญญตา อย่างผิด ๆ

ถ้าจิตประกอบไปด้วยอวิชชา ไปสร้างความหมายในทางที่จะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือแล้ว จิตจะรี่เข้าหา "ความหมาย" ได้แก่การผลิตสิ่งที่เรียกว่า "ตัณหา" ขึ้นมานั่นเอง เพราะมีอวิชชาเป็นเครื่องหนุนหลังอยู่

ตัณหาที่อาศัยอารมณ์อันเป็นไปในทางกาม และมีความหมายในทางเกี่ยวด้วยเพศตรงข้าม ซึ่งเป็นเรื่องทางกามโดยสมบูรณ์ ฉะนั้นตัณหาที่เกิดขึ้นในลักษณะเช่นนี้ถูกจัดไว้เป็นประเภทที่อาศัยบ้านเรือน เรียกโดยบาลีว่า "เคหสิต" ไม่ว่าจะเกิดขึ้นเพราะอาศัย รูป หรือเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นอดีต หรืออนาคต หรือปัจจุบัน

ตัณหาประเภท "เนกขัมมสิต" ก็คือตัณหาที่มีสัสสตทิฏฐิ และอุจเฉททิฏฐิเป็นมูลฐาน ข้อนี้หมายความว่าคนเราบางพวกหรือบางคณะ มีจิตที่ไม่แยแสต่อกาม แต่ก็ไปลุ่มหลงอยู่ในสิ่งบางสิ่ง ซึ่งมีอำนาจดึงดูดจิตเท่ากันกับกามสำหรับที่จะมีได้แก่คนธรรมดาสามัญนั้น เช่น ความอยากในเกียรติ ในบุญกุศล หรือความดีงาม อะไรอย่างหนึ่ง ตามที่ตนยึดถือหรือรู้สึกว่าน่าปรารถนา

ตัวอย่างของตัณหาประเภทเนกขัมมสิต ได้เป็นอย่างดี และที่ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ก็คือความลุ่มหลงของผู้ที่พอใจในสุขอันเกิดจากฌาน อย่างบทกลอน "เข้าฌานนานนับเดือน ไม่เขยื้อนเคลื่อนกายา จำศีลกินวาตา เป็นผาสุขทุกคืนวัน"

สำหรับตัณหานั้นไม่ว่าชนิดไหนหมด หรือจะทำอย่างไรก็ตาม มันจะต้องมีมูลฐานอยู่ที่อารมณ์ทั้ง ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะและธรรมารมณ์นั่นเอง อารมณ์ทั้ง ๖ นี่แหละ คือ **โลก** หรือโลกก็คือสิ่งทั้ง ๖ นี่แหละ จะเป็นกามโลก หรือรูปโลก หรืออรูปโลกก็ตาม ย่อมตั้งรากฐานอยู่บนสิ่งนี้ทั้งนั้น ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ฉะนั้นเราจะต้องมองให้ดีจนกระทั่งเห็นว่า รูป รส กลิ่น เสียง และโผฏฐัพพะ ๕ อย่างนี้ เป็นฝ่ายรูปธรรมหรือเป็นฝ่ายวัตถุ ถ้าประกอบด้วยกาม หรือเจือหรือเกี่ยวเนื่องอยู่ด้วยกาม ก็เป็นอารมณ์ของกามโลกฝ่ายวัตถุโดยตรง ถ้าไม่เกี่ยวเนื่องกับกาม กล่าวคือเป็นรูปธรรมบริสุทธิ์ล้วน ๆ แล้วก็เป็นอารมณ์สำหรับรูปโลก ส่วนอารมณ์ที่ ๖ ที่เรียกว่า **ธรรมารมณ์นั้น** ถ้าเกี่ยวกับกามก็เป็นอารมณ์ของกามโลก ถ้าไม่เกี่ยวกับกาม ก็เป็นอารมณ์ของรูปโลกหรืออรูปโลกแล้วแต่กรณี

อารมณ์ในอนาคตนั้นเล่า ก็เป็นอารมณ์ของตัณหาอย่างยิ่งด้วยเหมือนกัน ข้อนี้คือสิ่งที่เราเรียกว่า **ความหวัง**

ถ้าความหวัง ดำเนินไป หรือพุ่งไปข้างหน้า ก็พบกับกามตัณหาและภวตัณหา ถ้าความหวังถอยหลังกลับหรืออ่อนระโหยลง เราก็พบกันเข้ากับ วิภวตัณหา อารมณ์ในอนาคตนั้นแหละเป็นปัญหาที่ยุ่งยากที่สุดสำหรับมนุษย์เรา คือมันเป็นไปได้กว้างขวางที่สุด และทรมานใจที่สุด

แผนผังเกี่ยวกับตัณหาดังต่อไปนี้ **ตัณหามี** ๓ คือ กามตัณหา ภวตันหา และวิภวตันหา ตันหาทั้ง ๓ นี้ เป็นไปใน**อารมณ์** ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ได้ทุกตัณหา(๓ × ๖ = ๑๘) ๑๘ ชนิดนี้เป็นไปได้ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งมีอยู่ ๓ **กาล** (๑๘ × ๓ = ๕๔) ใน ๕๔ ชนิดนี้ พวกหนึ่งอาศัยเรือนเป็นเคหสิต พวกหนึ่งอาศัยเนกขัมมเป็นเนกขัมมสิตเป็น **๒ ชนิด**กันอยู่ (๕๔ × ๒ = ๑๐๘) จึงพูดกันให้เกิดความรู้สึกที่น่ากลัวว่า **ตัณหา ๑๐๘**

เคหสิตตัณหาคือ ตัณหาที่เนื่องด้วยกาม

เนกขัมมสิตตัณหาคือ ตัณหาที่ไม่ได้เนื่องด้วยกาม

สำหรับสิ่งที่เรียกว่ากามและภพนั้น เมื่อเรารู้จักมันดีแล้วเราจะเห็นได้เองว่า **กามเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือว่า**

"**ของกู**" ยิ่งกว่าที่จะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือว่าตัวกู **ส่วนภพนั้นก็ตรงกันข้าม คือเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือว่า "ตัวกู"** ยิ่งกว่าที่จะยึดถือว่า "ของกู"

การที่มนุษย์เป็นทุกข์ทรมานกันอยู่ในโลก และแม้กระทั่งถึงบัดนี้ ก็มีมูลมาจากกามและภพ ตัวเดียวกันกับสมัยดึกดำบรรพ์ไม่รู้กี่แสนกี่ล้านปีมาแล้ว ความเปลี่ยนแปลงได้มีแก่สิ่งที่เรียกว่า กามและภพ จะมีอยู่ก็ที่วัตถุหรือสิ่งที่เป็นอารมณ์ทางภายนอก แต่ว่าแม้แต่สิ่งที่เป็นเหยื่อหรืออารมณ์เหล่านั้นจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม กามและภพก็คือกิเลสตัวเดิม ตัวเดียวกันนั่นเอง ข้อนี้หมายความว่า "ตัวกู-ของกู" นั้นเป็นตัวเดียวกันที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง

ความอยากหรือความปรารถนาที่เป็นกามนั้น จะต้องมีมูลมาจากตัวกูของกู ที่มีรากฐานอยู่บนอวิชชาเสมอไป ส่วนความอยากหรือความปรารถนาที่ไม่มีกามนั้น มีมูลมาจากสิ่งตรงข้ามคือ วิชชา ซึ่งมีอำนาจสกัดกั้นการยึดถือด้วย

อุปาทานในสิ่งที่จะถูกยึดถือว่าเป็น "ตัวกู–ของกู" ซึ่งรวมทั้งกามด้วย ฉะนั้นความอยากหรือความปรารถนาในนิพพานที่ถูกต้อง แม้จะรุนแรงอย่างไรก็เป็นกามไปไม่ได้

หลักพุทธศาสนานั้น เป็นไปเพื่อ "โลกุตตรภูมิ" หาใช่เพื่อ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ และอรูปาวจรภูมิ แต่ประการใดไม่

นี่แหละคือตัวอุปสรรคละ และเป็นสิ่งที่ท่านจะต้องก้าวข้ามให้พ้นไป คือก้าวข้ามให้พ้นไปทั้ง กามและภพ จนกระทั่งไม่เป็นภพในลักษณะไหนหมด ไม่ว่าจะเป็นภพที่เนื่องด้วยกามหรือไม่เนื่องด้วยกาม นั่นแหละคือข้อยืนยันที่ว่าโลกุตตรภูมิ หรือ นิพพานนั้นจะเป็นภพไหนไปไม่ได้เลย จึงเป็นสิ่งที่ปราศจาก ตัวกู–ของกู โดยแท้จริง

สรุปความสั้น ๆ ว่า ถ้ายังเป็นภพแล้ว แม้จะปราศจากจากกามโดยสิ้นเชิง ก็ยังไม่หลุดพ้นจากอุปาทานที่ยึดถือว่า "ตัวกู–ของกู" และยังถูกจัดว่าเป็นคนธรรมดาเหมือนคนธรรมดาสามัญโดยทั่วไป คือมี "ตัวกู–ของกู" เต็มที่อยู่นั่นเอง

การไม่ปรากฏของ "ตัวกู" **อย่างที่ ๑** อาการอย่างนี้พอจะเรียกได้ว่า "ตทังควิมุตติ" คือการพ้นไปจากอำนาจของ "ตัวกู-ของกู" ด้วยอำนาจของสิ่งที่บังเอิญประจวบเหมาะ

ความดับแห่ง "ตัวกู" **อย่างที่ ๒** เราเรียกกันว่าวิขัมภนวิมุตติ คือ การพ้นไปจากอำนาจของ "ตัวกู-ของกู" ด้วยการอาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาปิดกั้นทางเกิดแห่ง "ตัวกู--ของกู" ไว้อย่างหนักแน่น และเฉลียวฉลาดด้วย

ความดับ "ตัวกู" อย่างที่ ๓ คือการกระทำทางปัญญา การทำลายอวิชชาเสียนั่นเองเป็นการดับ "ตัวกู-ของกู" เราเรียกการดับของ "ตัวกู-ของกู" ในลักษณะนี้ว่าสมุจเฉทวิมุตติ เป็นการดับ "ตัวกู" ด้วยการถอนรากเง่าขึ้นโดยสิ้นเชิง

เมื่อใด ตัวกู-ของกู ดับลงไป ความว่างก็ปรากฏขึ้นแทน เป็นความว่างจาก "ตัวกู-ของกู" แต่ทว่าประกอบอยู่ด้วยสติปัญญาอย่างยิ่งในความว่างนั้นเอง เมื่อตัวกู--ของกู ยังอยู่หรือเดือดพล่านอยู่ จิตมีแต่ความวุ่น เมื่อตัวกู

–ของกูมีอยู่ จิตก็มืดเพราะความเดือดพล่านของความรู้สึกว่า "ตัวกู–ของกู" นั่นเอง ครั้น "ตัวกู–ของกู" ดับไป จิตก็หมดความมืด และมีความสว่างเกิดขึ้นแทน

ความรู้สึกว่า "ตัวกู-ของกู" นั้น ไม่ใช่ธรรม ไม่เป็นธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งก็คือ อธรรม

เมื่อจิตประกอบด้วยความรู้สึกว่า "ตัวกู–ของกู" จิตย่อมสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองเป็นอย่างยิ่ง คือไม่เป็นจิตเดิมแท้ที่บริสุทธิ์สอาด แต่กลายไปเป็นมายา คือเป็นเพียงความคิดปรุงแต่งไปตามเรื่องตามราวของอารมณ์ที่เข้ามาแวดล้อมให้เกิดความรู้สึกว่า "ตัวกู–ของกู"

ภาวะแห่ง "ตัวกู–ของกู" หายไปเท่าใด ภาวะแห่งสติปัญญาก็ปรากฏออกมาเท่านั้น

หรือ ปุถุชน ในภาษาบาลี ซึ่งแปลว่า คนหนา คือ หนาไปด้วยสิ่งห่อหุ้มดวงตาหรือจิตใจ หรือปัญญา

ทีนี้ ก็มาถึง บุคคลอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ปุถุชนชั้นดี หรือกัลยาณปุถุชน หมายถึงบุคคลที่มีเครื่องห่อหุ้มไม่หนาจนเกินไป หรือเรียกกันอย่างหนึ่งในภาษาบาลี

ว่า "อปฺปรชกฺขชาติ" ซึ่งแปลว่า สัตว์ผู้มีธุลีในดวงตาไม่มาก

ว่าด้วย **"สังโยชน์ ๑๐ ประการ"**

๑. **สักกายทิฏฐิ** หมายถึงความคิดเห็นหรือความยึดถือว่ากายนี้เป็นของตน

ดังนั้นมันจึงมีลักษณะเฉพาะของมัน คือ ความเห็นแก่ตัว

ความดับไปแห่ง "ตัวกู-ของกู" ชนิดนี้ ทำให้เกิดความสงบเย็น ความสงบเย็น ทำให้เกิดความสมบูรณ์แห่งสติสัมปชัญญะ ความสมบูรณ์แห่งสติสัมปชัญญะ ทำให้เขาสามารถทำความปลอดภัย ให้แก่ตนเอง และผู้อื่นอย่างมีขอบเขตกว้างขวางไม่มีประมาณ เป็นสติปัญญาที่กล้ารับผิดชอบกว้างขวางกว่าสติปัญญาของสามัญสัตว์ที่เต็มไปด้วยความรู้สึกว่า "ตัวกู ของกู"

การเบียดเบียนกันจะหายไปจากโลก แล้วมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันอย่างแท้จริงเข้ามาแทน

๒. **วิจิกิจฉา** หมายถึงความลังเล เนื่องจากความสงสัยหรือความกลัว

ถ้าเป็นการปฏิบัติในขั้นสมาธิ วิจิกิจฉาก็เป็นนิวรณ์ คือการปิดกั้น หรือรบกวนจิตไม่ให้เป็นสมาธิ ถ้าเป็นการปฏิบัติที่สูงขึ้นไป คือในขั้นปัญญา วิจิกิจฉาก็เป็นเครื่องรบกวนความเชื่อและปัญญาไม่ให้อยู่ในร่องในรอยได้

และอาจจะกล่าวได้ว่า การต่อสู้กันระหว่างความรู้สึกฝ่ายต่ำกับฝ่ายสูงนั่นเอง เรียกว่า "วิจิกิจฉา"

ความไม่ชนะตนเองให้เด็ดขาดลงไปในเรื่องอย่างนี้ เรียกว่าวิจิกิจฉา เราพอจะมองเห็นว่า ความระส่ำระสายทุกข์ยากลำบาก หรือวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ในโลก ย่อมเกิดมาจากความไม่แน่ใจของชาวโลกนั่นเอง

สรุปได้สั้นว่า เป็นความลังเลในเรื่องกรรม หรือความลังเลต่อกฎแห่งกรรม

๓. **สีลัพพตปรามาส** เป็นชื่อของสังโยชน์ที่ ๓ แปลว่าความเข้าใจผิดต่อศีลและพรต ซึ่งเป็นเครื่องปฏิบัติสำหรับความดับทุกข์

๔. **กามราคะ** สำหรับคำว่ากามราคะนั้น ควรจะเข้าใจว่า ราคะ กันให้เป็นที่ถูกต้องเสียก่อน มิฉะนั้นจะมีทางเข้าใจผิดไปได้แต่ต้นมือ คำว่า ราคะ มาจากคำราก

ศัพท์ที่แปลว่า ย้อมติด แต่ในทางภาษาธรรมะหมายถึงความ กำหนัด เพราะเหตุว่าความกำหนัดเป็นสิ่งที่ย้อมติดอยู่ในใจอย่างยิ่ง ความกำหนัดหรือความย้อมติดนี้ อาจจะมีในอะไรก็ได้ ถ้ามีในกาม ก็เรียกว่า กามราคะ ถ้ามีในความสุขที่เกิดมาจากฌานหรือสมาธิที่ไม่เกี่ยวกับกามเลย ก็มีชื่อเรียกว่า รูปราคะ หรือ อรูปราคะ

๕. **ปฏิฆะ** หมายถึงความขัดใจ

ถ้าละกามเสียได้ ก็ย่อมเป็นการตัดต้นเตอของปฏิฆะอยู่โดยตรง

๖. **รูปราคะ** ๗. **อรูปราคะ** ราคะทั้ง ๒ อย่างนี้ไม่ได้เกี่ยวแก่สิ่งที่เรียกว่ากามแต่ประการใดเลย เป็นความยินดี พอใจในรสของ เวทนา อันเป็นความสงบสุขที่เกิดมาจากรูปฌานและอรูปฌาน เป็นที่ยินดีอย่างยิ่งสำหรับบุคคลที่มีจิตใจสะอาดจากกาม

๘. **มานะ**

ความหลงใหล อยู่ในภาวะของตัวเองตามที่ตัวสำคัญว่าตัวเป็นอย่างไร

๙. อุทธัจจะ

อุทธัจจะ ในที่นี้จึงไม่ได้หมายความฟุ้งซ่านด้วยอำนาจอารมณ์รบกวน หรือกิเลศกลุ้มรุมอย่างชนิดที่เป็นนิวรณ์แต่เป็นความรู้สึกอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นแล้ว ทำให้จิตกระเพื่อม หรือไหว ไปด้วย อำนาจ ความ ทึ่งหรือ ความ สงสัย เป็นต้น

๑๐. อวิชชา

กิเลศ ประเภท โมหะ ที่เหลืออยู่รั้งท้าย เขาหมดในฐานะเป็นรากเง่าหรือต้นตอของกิเลศเหล่าอื่น

ตรงข้ามกับ คำว่าวิชชา อันสมบูรณ์ ที่ทำลาย อวิชชาโดดเด็ดขาด เรียกว่ารู้ความจริงของพระอริยเจ้า ๔ ประการ อันเรียกว่า อริยสัจจ์ ๔

มนุษย์ที่เต็มเปี่ยมด้วย ความเป็นมนุษย์อย่าง แท้จริงคือถูกต้องตามความหมายของคำว่า เป็นมนุษย์อย่างแท้จริงคือมีใจสูงอยู่เหนือกิเลศ เหนือทุกข์หรือจะเรียกว่าเหนือภพเหนือชาติ เหนืออะไรทุก ๆ อย่าง อันเป็นความหมายว่าของคำว่า **อรหันต์** ซึ่งแปลว่า ผู้ไกล ซึ่งในที่นี้ก็หมาย

ความไกลจากสิ่งที่เป็นข้าศึกอย่างเด็ดขาด ในลักษณะที่อยู่เหนือโดยประการทั้งปวง

สำหรับคำว่า "**อรหันต์**" นั้น จากหลักฐานที่มาต่าง ๆ ทำให้เห็นได้ว่า เป็นคำที่มีใช้อยู่ก่อนพุทธกาล ใช้เรียกบุคคลที่ลุถึงขั้นสูงสุดแห่งการปฏิบัติตามลัทธินั้น ๆ

สำหรับพุทธศาสนานั้น ไม่ถือเอากิริยาอาการภายนอกเหล่านั้นเป็นเกณฑ์ แต่ถือเอาความที่ กิเลสหรืออาสวะ หรือสังโยชน์ ก็ตามแล้วแต่จะเรียกได้สิ้นไป ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นใน สิ่งใด โดยการ เป็น ตัวตน หรือ ของตนโดยประการทั้งปวงนั่นแหละว่าเป็นความเป็นพระ อรหันต์

สำหรับพระศาสดา ก็มีคำว่าสัมมาสัมพุทโธเติมท้ายเป็น **อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ** ส่วนพระอรหันต์ที่เป็นสาวกนั้น มีคำว่าขีณาสโวเติมท้าย เป็น **อรหํ ขีณาสโว** ซึ่งแปลว่า พระอรหันต์ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว

ส่วนในพุทธศาสนานั้น ถือเอาพระอรหันต์พวกเดียวว่าเป็น **พราหมณ์** ฉะนั้นพึงถือเอาความหมายของคำว่าพราหมณ์ ตรงที่มีความบริสุทธิ์จากบาปโดยประการทั้งปวง

ตามหลักแห่งพุทธศาสนา ภาวะที่ว่างจาก "ตัวกู-ของกู" เรียกว่า **ภาวะแห่ง สุญญตา**

ความว่างจากความยึดมั่นด้วยอุปาทานว่า "ตัวกู-ของกู" เท่านั้น ที่เป็นความว่างตามความหมายแห่งคำว่า นิพพาน ซึ่งถือว่าเป็นความว่างอย่างยิ่ง เพราะเป็นความดับไปแห่งตัวกู–ของกู โดยสิ้นเชิง สมตามที่คำว่า นิพพาน แปลว่าดับไม่เหลือ ซึ่งหมายถึงความดับไม่เหลือทั้งของกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และความไม่เหลือของความทุกข์ที่เป็นผลจากกิเลส

ความไม่ถูกรบกวนแต่ประการใดเลยนั่นแหละ คือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ซึ่งสมมุติเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น ความสุขที่สุด ดังที่ได้กล่าวเป็นภาษาบาลีว่า นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ดังนั้นเมื่อนิพพานเป็นสิ่ง ๆ เดียวกันกับสุญญตาแล้ว ภาวะแห่งสุญญตา ก็เป็นสุขอย่างยิ่งเช่นเดียวกัน เพราะหลักก็มีอยู่อย่างตายตัวว่า **ว่างอย่างยิ่งนั่นแหละคือนิพพาน** หรือ นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ

เมื่อหมดอุปาทาน "ตัวตน" แล้ว "ตัวตน" ก็ว่างไปร่างกายหรืออะไรเหลืออยู่นั้น ไม่มีปัญหาอะไร ไม่มีความหมายอะไร ไม่มีความสำคัญแต่อย่างไร เพราะชีวิตนั้นสิ้นความหมายแห่งความเป็น "ตัวตน" เสียแล้ว ดังนั้นจึงถือว่าเป็นการบรรลุนิพพานแล้ว และเป็น **นิพพานที่ไม่มีเชื้อเหลือ** เรียกว่า การลุถึง **อนุปาทิเสสนิพพาน**

ฝ่ายที่มีเชื้อเหลือนั้น หมายถึงการดับ "ตัวกู-ของกู" ยังไม่สิ้นเชิง แต่ก็ได้เริ่มมีการดับ "ตัวกู-ของกู" ลงไปแล้ว ซึ่งได้แก่การดับ "ตัวกู–ขของกู" ของพระอริย–เจ้าชั้นต้น ๆ ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ นั่นเอง

นิพพานของ พระอริยเจ้าชั้นต้น ๆ ที่มี เชื้อ เหลืออยู่บ้างนี้เรียกว่า **สอุปาทิเสสนิพพาน** แปลว่านิพพานที่มีเชื้อเหลือ

สสารไม่มีการดับ มีได้แต่เพียงการเปลี่ยนรูป

ยิ่งเปลี่ยนรูปมากเท่าไร ก็ยิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการยึดถือมากขึ้นเท่านั้น

ฉะนั้น ในความหมายของคำว่า สุญญตาก็ดี นิพพานก็ดี ความดับไปแห่ง "ตัวกู" ก็ดี ไม่ได้เล็งถึง

สสารหรือเกี่ยวข้องกับวัตถุเหล่านั้นเลย มุ่งแต่จะดับความยึดถือที่ไม่มีในวัตถุเหล่านั้นเท่านั้น

พูดอย่างภาษาธรรมะขึ้นมาอีกสำนวนหนึ่งว่า "ดับเสียได้ซึ่งรูปหรือสสารเหล่านั้น" ข้อนี้ย่อมหมายความแต่เพียงว่าถ้าดับความยึดถือในรูปธรรมเหล่านั้นเสียได้แล้ว รูปธรรมหรือสสารเหล่านั้น ก็มีค่าเท่ากับไม่มีค่า ในภาษาธรรมะนั้นถือว่า ต่อเมื่อสิ่งใดเข้าไปเกิดเป็นรูปความคิดความรู้สึกอยู่ที่ใจ จึงจะถือว่าสิ่งนั้นได้เกิดขึ้น และเกิดขึ้นสำหรับบุคคลนั้นโดยเฉพาะ

ดับเย็นอยู่ในโลกนี้ หรือ นิพพานอยู่ในโลกนี้ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นอุดมคติที่สูงสุดของพุทธศาสนา มิได้หมายถึงความตาย หรือหลังจากการตายแล้ว หรือโลกทั้งปวงวินาศไปแล้ว

พระพุทธองค์ตรัสว่า เรื่องเกี่ยวแก่สุญญตา นั้น "คมภีรา" ลึกซึ้ง "คมภีรตถา" มีความหมายอันลึกซึ้ง "ทุรนิพฺโพธา" แทงตลอดหรือเข้าใจตลอดได้โดยยากนั่นเอง

อุปกิเลส ๑๖ ประการ กิเลสเหล่านี้เรียกว่าอุปกิเลศ เพราะเป็นอาการของกิเลศส่วนใหญ่ ที่แสดงรูปออกมาให้เห็นในลักษณะที่เป็นมาก หรือเป็นบ่อยที่สุด ในหมู่สัตว์ที่ตั้งอยู่ในกามาวจรภูมิ ทำสัตว์ประเภทนี้ให้เศร้าหมองไป

๑. **อภิชฌาวิสมโลภะ** โลภโดยปราศจากสติสัมปชัญญะ

๒ **โทษะ** เป็นกิเลสประเภทโทสะ มุ่งไปในทางประทุษร้ายทำอันตรายผู้อื่น

๓. **โกธะ** เป็นกิเลสประเภทโทสะ มุ่งไปในทางแผดเผาตนเอง

๔. **อุปนาหะ** มุ่งไปทางพยาบาท

๕. **มักขะ** ไม่รู้จักรักและขอบคุณใคร แม้กระทั่งบิดามารดา ครูบาอาจารย์ จิตใจหยาบหรือกระด้าง ทะนงตัวหรือยกตัวเองมากเกินไป

๖. **ชลาสะ** หมายถึงกิเลศที่เป็นเหตุให้ตีตนเสมอผู้ที่สูงกว่า คือยกตนเองขึ้นเกินกว่าฐานะของความจริงเสมอ ทำหน้าที่คู่กันกับ มักขะ ซึ่งมีการกดผู้อื่น ข้อนี้เป็นเหตุ

ให้ไม่เชื่อฟัง ไม่เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นอาการที่เห็นได้ทั่ว ๆ ไป ในหมู่ชนที่การศึกษาไม่เพียงพอ

๗. **อิสสา** ความริษยา

๘. **มัจฉริยะ** ความตระหนี่ ข้อนี้มีมูลมาจากความเห็นแก่ ตัวกู-ของกู มากเกินไป

ไม่ใช่เพราะความโลภ แต่เพราะความโง่หรือความหลง

๙. **มายา** แปลตามตัวว่ามายา มีความคิดหลอกลวงตัวเองอยู่โดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่นอาการที่ตนมีความคิดชนิดที่เป็นการแก้ตัวให้แก่ตนเอง

๑๐. **สาเถยยะ** หมายถึงความโอ้อวด

๑๑. **ถัมภะ** หมายถึงความดื้อดึง ที่เรียกกันทั่วไปว่าหัวแข็งหรือหัวรั้น

๑๒. **สารัมภะ** ความบิดพริ้ว

ต่อสู้ด้วยการบิดพริ้วเอาตัวรอดจากการที่ต้องทำตามที่ตนไม่อยากทำ

๑๓ **มานะ** ๑๔ **อติมานะ**

มานะ หมายถึงความถือตัวอย่างปกติ

อติมานะ ถือตัวอย่างรุนแรงจนถึงกับล่วงล้ำเข้าไปในขอบเขตของผู้อื่น กลายเป็นอาการดูหมิ่นผู้อื่น

๑๕ **มทะ** – ความเมา

ความเมาในที่นี้หมายถึงความหลงใหลในสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความหลงใหล

ได้แก่ เมาลาภ เมายศ เมาสวย เมารวย

๑๖ **ปมาทะ** ตามตัวพยัญชนะ แปลว่า เมาอย่างทั่วถึงหรือเมาเสร็จแล้ว นี้ได้แก่การสูญเสียสติสัมปชัญญะซึ่งจะเป็นผลมาจากอะไรก็ตาม เรียกว่าความประมาท

การดับเสียซึ่งอุปกิเลศ ๑๖

เรียกว่าทำสัตว์ในชั้น กามาวจรภูมิ ให้งดงามจริงๆ

ส่วนสัตว์ในชั้น รูปาวจรภูมิ นั้น

ยังมีความงามเพิ่มขึ้นไป ด้วยความงามของการตั้งอยู่ในความ สงบ อันเกิดมาจาก รูปฌาน ทั้ง หลาย เป็น เครื่องประกอบอีกด้วย

สัตว์ในชั้นอรูปาวจรภูมิ ก็ได้อาศัยอรูปฌานทั้งหลายเป็นเครื่องประกอบส่วนนี้

ส่วนสัตว์ในโลกุตตรภูมิ นั้น มีความงามยิ่งไปกว่านั้น เพราะว่าการละอุปกิเลศ หรือกิเลศทั่วไปของสัตว์ในขั้นนี้ **เป็นการละชนิดเด็ดขาดไม่กลับไปกลับมา**

วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับความดับไปเหลือแห่ง "ตัวกู-ของกู" นั้น ได้แก่สิ่งที่เรียกกันสั้น ๆ ว่า "มรรค" ซึ่งแปลว่า ทาง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งก็ว่า "พรหมจรรย์" หรือแต่เรียกว่า "ศาสนา" ก็เรียก เพราะตัวแท้ของศาสนานั้นมีส่วนสำคัญอยู่ที่ตัวการปฏิบัติแต่ที่เก่าแก่ที่สุด เรียกกันว่า "ธรรม" ซึ่งในที่นี้หมายถึงการปฏิบัติโดยเฉพาะ

เห็นธรรมะก็คือเห็นทาง หรือเห็นทางก็คือเห็นธรรมะ

และเมื่อเรียกอย่างเต็มคำก็เรียกว่า อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์แปด ที่จัดเป็นอริสัจข้อที่ ๔ นั่นเอง

เรื่อง อริยสัจขนาด ย่อมหรือ เป็นขนาด ธรรมดา นั้น พระองค์ทรงจำแนกความทุกข์เป็นความเกิด แก่ ตายเป็นต้น เหตุให้เกิดทุกข์ทรงจำแนกเป็นตัณหา ๓ ประการ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ทรงชี้ไปยังความดับไม่เหลือแห่งตัณหา วิธีปฏิบัติเพื่อความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ทรงจำแนกเป็น

อริยมรรคมีองค์แปด ส่วนอริยสัจขนาดใหญ่หรือที่เรียกได้ว่าเต็มภาคภูมินั้น ได้ตรัสไว้โดยหลักแห่งปฏิจจสมุปบาทกล่าวคือเรื่องความทุกข์ทรงยกความแก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น ขึ้นแสดงอย่างเดียวกัน แต่เหตุให้เกิดทุกข์นั้น ทรงระบุชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ อายตนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร และอวิชชาเป็นที่สุด

เพราะว่าการเป็นอยู่อย่าง ถูกต้องตาม หลักของ อริยมรรคมีองค์แปดนั้น ย่อมมีผลทำให้อวิชชาเกิดไม่ได้ หรือดับไปอยู่ตลอดเวลา

ได้ตรัสประโยคที่ว่า **สพฺเพ ธมฺมานาลํ อภินิเวสาย** ตามตัวพยัญชนะก็แปลว่า "ธรรมทั้งหลายทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่ควรเพื่อเข้าไปยึดมั่น ถือมั่น" **และทรง ยืนยันว่านี่แหละคือใจความ ของคำสอน ทั้งหมดใน บรรดา คำสอนของพระองค์** ทรงยืนยันว่า ถ้าได้ฟังคำนี้ ก็คือได้ฟังทั้งหมด ถ้าได้ปฏิบัติในข้อนี้ ก็คือได้ปฏิบัติทั้งหมด ถ้าได้รับผลจากการปฏิบัติข้อนี้ ก็คือได้รับผลจากการปฏิบัติทั้งหมด ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้

ถ้าเจริญสมาธิ ก็เป็นไปเพื่อหยุดความยึดมั่นถือมั่นเสีย เป็นจิตว่าง จิตสงบ จากความยึดมั่นถือมั่นถ้าผิดจากนี้ก็ไม่เป็นสมาธิที่ตรงตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นการเจริญปัญญา หรือวิปัสสนา ก็เป็นการขุดรากเหง้าของความยึดมั่นถือมั่นขึ้นมาทำลายเสีย ไม่ให้กลับงอกงามขึ้นมาอีกต่อไป จึงจะเป็นปัญญาที่ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนา

เกี่ยวกับ อารมณ์นี้ควร จะทราบหลักใหญ่เสีย ก่อนว่าคนเราตามปกตินั้น อยู่ว่างได้น้อยที่สุด เพราะมันว่างได้ยากนั่นเอง คือไม่มีอะไรมากระทบจากข้างนอกแล้ว **ใจก็สามารถรับอารมณ์ข้างในคือนึกคิดเรื่องราวอันใดอันหนึ่งโดยอาศัยสัญญาในอดีตเป็นตัวการสำคัญ** คือการย้อนระลึกไปถึงสิ่งต่าง ๆ แต่หนหลัง จนกระทั่งเกิดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นในใจจนได้ นี้เรียกว่ากำลังกระทบ หรือกำลังได้รับอารมณ์ภายในทางใจและด้วยใจ

ปัญญาที่ทำลายกิเลสได้จริง ๆ นั้น เรียกว่า **อริยมรรค** การสิ้นไปแห่งกิเลสนั้น ๆ เรียกว่า มรรค ผล และ

นิพพานในที่สุด ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าตัวการปฏิบัตินั้นมีอยู่ ๓ อย่างคือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ศีล สมาธิ ปัญญานี้เป็นหลักปฏิบัติโดยตรง มีนามว่า "**ไตรสิกขา**" คือสิ่งที่จะต้องศึกษา ๓ ประการ แต่คำ สิกขา นี้ หมายถึง การศึกษาและปฏิบัติที่รวมตัวเป็นตัวเดียวกัน ไม่ใช่การศึกษาเล่าเรียนเฉย ๆ ; แต่เป็นการศึกษาที่เป็นไปในทางปฏิบัติ โดยถือหลักว่า "ต้องปฏิบัติหรือเมื่อปฏิบัติอยู่จึงจะรู้" ทีนี้ทางที่จะมีข้อปฏิบัติมากชื่อออกไปก็เนื่องมาจากการจำแนกสิกขา ๓ นี้ ให้ออกมาโดยจำนวนเช่นในกรณีของ **มรรคมีองค์แปด** –:

ปัญญาสิกขา จำแนกออกเป็น–สัมมาทิฏฐิ=เข้าใจถูก
เห็นถูก
สัมมาสังกัปโป=ดำริถูก
มุ่งหมายชอบ

ศีลสิกขา จำแนกออกเป็น–สัมมาวาจา=พูดถูก
สัมมากัมมันโต=ทำถูก
สัมมาอาชีโว=เลี้ยงชีพถูก

สมาธิสิกขา จำแนกออกเป็น–สัมมาวายาโม=พากเพียรชอบ
สัมมาสติ=รำลึกคุณตัวชอบ
สัมมาสมาธิ = ตั้งมั่นเป็น
สมาธิถูก

เป็น มัชฌิมาปฏิปทา แล้วก็เป็นทางเส้นเดียว เรียกว่าเอกายนมรรคอย่าไปพูดผิด ๆ ตามเขาว่ามรรค ๘ ท่านตรัสว่ามรรคเดียว แต่ประกอบอยู่ด้วย Factor ๘ ถ้า Factor ไม่ครบ ๘ หรือทั้ง ๘ ไม่กลมเกลียวกันแล้ว มันไม่เป็นทางขึ้นมาได้ ถ้าเป็น Factor อันหนึ่ง ๆ มันใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ หรือมันใช้ได้น้อย มันไม่สำเร็จประโยชน์เป็นทางสายกลางที่ไปสู่จุดปลายทางได้

๑. **กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน** -- ลมหายใจนั้นเรียกโดยบาลีว่ากาย เพราะเป็นส่วนสำคัญของกาย เนื่องอยู่กับกาย ดังนั้นจึงเรียกการฝึกกำหนด ลมหายใจ ว่ากายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

๒. **เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน** – การ กำ หนด ที่เวทนาโดยลักษณะต่าง ๆ กัน กระทั่งถึงการฝึกการควบคุมไม่ให้เวทนานั้นปรุงแต่งจิต

๓. **จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน** – การกำหนดจิตและการฝึกจิต

๔. **ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** – การกำหนดสัจจธรรมหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

สำหรับผลที่จะเกิดขึ้นนั้น สรุปได้สั้น ๆ คือเป็นการปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ในตัว การกำหนดอยู่อย่างนั้นเรียกว่า **สติ** ความรู้ที่เกิดขึ้นทุกชนิด แม้ที่สุดแต่รู้ว่าลมหายใจเป็นอย่างไรนี้เรียกว่า **ญาณ** คือความรู้

ส่วนปฏิจจสมุปบาท ส่วนที่ย้อนหลังขึ้นไปคือจากเวทนาไปยังผัสสะ อายตนะ นาม รูป วิญญาณ สังขารและอวิชชา นั้น มันดับไปหรือไม่มีอยู่หรือไม่เกิดขึ้น ด้วยอาการอย่างไรนั้น ต้องทำความเข้าใจกันให้ถูกต้อง

แต่ความจริงมันมีอยู่ง่ายและนิดเดียว คือข้อที่ว่าถ้าเมื่อ**ผัสสะ**คือการกระทบ เป็นเพียงเพื่อการกระทบแล้ว **อายตนะ**คือตาและรูปเป็นต้น ที่เป็นที่ตั้งแห่งการกระทบนั้นมันจะมีค่าหรือมีความหมายอะไร คือมันมีค่าเท่ากับไม่มีนั่นเอง เช่นเดียวกับที่ผัสสะไม่มีค่าในกรณีเช่นนี้ นั่นแหละคือ

ความดับของอายตนะ หรือการไม่มีอยู่ของอายตนะ มีตากับรูปเป็นต้น **อายตนะเป็นหมัน** เท่ากับที่ผัสสะเป็นหมัน จึงเรียกว่ามันดับอยู่ เมื่ออายตนะมีลักษณะเป็นหมันเช่นนี้ **นามและรูป** หรือนามรูปอันเป็นที่ตั้งของอายตนะนั้น ก็เป็นหมันหรือมีค่าเท่ากับไม่มี หรือดับอยู่เหมือนกัน เมื่อ**นามรูปเป็นหมัน วิญญาณธาตุ**ที่ปรุงแต่งนามรูปนั้น ในขณะนั้นหรือในกรณีนั้นก็เป็นหมัน มีค่าเท่ากับไม่มีหรือดับอยู่ เมื่อ**วิญญาณธาตุเป็นหมัน** **สังขาร**ที่ปรุงแต่งให้เกิดวิญญาณธาตุนั้นก็พลอยเป็นหมัน มีค่าเท่ากับไม่มีหรือดับอยู่ เมื่อ**สังขารเป็นหมัน** **อวิชชา**ซึ่งปรุงแต่งสังขารในกรณีนั้นก็เป็นหมัน คือมีค่าเท่ากับไม่มีหรือดับอยู่ ทั้งหมดนี้ก็เพราะเหตุนิดเดียวที่มีอยู่ที่ตรงกลาง **คือที่ตรงกลางสายของ ปฏิจจสมุปบาท กล่าวคือผัสสะที่เป็นหมัน**นั่นเอง เมื่อผัสสะเป็นหมันไม่ให้เกิดเวทนาแล้ว ปฏิจจสมุปบาททั้งสายก็เป็นหมัน มีค่าเท่ากับไม่มีอะไรเกิดขึ้น นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายนิโรธวาร คือฝ่ายดับทุกข์ได้มีอยู่อย่างสมบูรณ์

หัวข้อธรรม

คำบรรยายพุทธปรัชญา (ย่อความ)

การที่จะละอวิชชาได้ ความสำคัญไม่ใช่อยู่ที่ต้องเรียนมากจึงจะละได้ เพราะความจริงยังมีอีกแง่หนึ่งดังที่กล่าวมาแล้วว่า ความรู้ก่อให้เกิดอวิชชาได้ บางคนที่ว่า ยิ่งเรียนยิ่งโง่นั้น หมายความว่า เขาค้นพบความโง่ของตัวเองยิ่งขึ้น หรือหมายความถึงว่า เขารู้สึกว่ายิ่งรู้ ยิ่งรู้สึกว่า มีสิ่งที่น่ารู้แต่ยังไม่รู้อีกมาก นอกจากนี้ยังมีความหมายอีกอย่างหนึ่งคือ

ความรู้ที่เขาได้รับไปใหม่นั้น ทุกอย่างพร้อมที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดในแง่อื่น ๆ ได้เสมอ เพราะความรู้แต่ละอย่างที่เกิดใหม่นั้น ความจริงก็เป็นเพียงทรรศนะในแง่

หนึ่ง ๆ เท่านั้น และทรรศนะแต่ละอย่างก็คือ แว่นสี แต่ละชนิดนั่นเอง ผู้ที่คอยมองลอดดูสิ่งต่าง ๆ จากแว่นสีชนิดไหน เพราะความเคยชินที่ไม่ยอมถอด เขาก็ย่อมจะวินิจฉัยเหตุการณ์ไปตามสีของแว่นนั้น ๆ เสมอ ยิ่งคนที่รู้อะไรมามาก รู้มาอย่างดีแต่เฉพาะในทางนั้นเท่านั้น ก็ยิ่งจะเพิ่มความเข้มแห่งสีนั้นยิ่งขึ้น และนั่นย่อมหมายถึงว่า จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดมากยิ่งขึ้นทุกที

โปรดได้คิดอีกแง่หนึ่ง กล่าวคือ โดยธรรมดาผู้ที่เรียนรู้มาก ความอยากความยึดถือก็ยิ่งเข้มข้นขึ้น โปรดใส่ใจไว้บ้างว่า ตัณหา อุปาทานเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา

อนึ่งผู้ที่มีความรู้ความสามารถมาก ย่อมหาความสุขทางโลกได้มาก กฎมีอยู่ว่า เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิด ตัณหา อุปาทาน โดยนัยนี้เราจะเห็นว่า คนที่ยิ่งเรียนอะไรมากมีความสามารถมากนั้น ก็อาจจะโง่ได้เท่า ๆ กับคนที่รู้อะไรมาน้อยเหมือนกัน พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า–:

ผู้ที่เห็นอะไรก็สักแต่ว่าเห็น ได้ยินอะไรก็สักแต่ว่าได้ยิน รู้อะไรก็สักแต่ว่ารู้ แล้ววิญญาณจักไม่ตั้งอยู่ในภพไหน ๆ นั่นแลคือที่สุดของความพ้นทุกข์

การเรียนเพื่อละความโง่นั้น ก็คือการเรียนที่ไม่ยึดอะไรให้เกินขอบเขต เรียนอะไร อย่ายึดตำราหรือตัวหนังสือให้มากนัก แต่ไม่ได้หมายความว่าเราไม่ต้องขวนขวายหาความรู้ เพราะไม่เรียนก็ไม่รู้

เคล็ดสำคัญที่จะทำให้เราละอวิชชาได้ อยู่ที่ตรงเรียนรู้อะไรแล้ว อย่ายึดว่า ความรู้นั้นเป็นของฉัน ฉันเป็นคนมีความรู้ รู้อะไรก็สักแต่ว่ารู้ ไม่ยึดในความรู้นั้น ๆ ดังที่พระพุทธเจ้าเคยตรัสเล่าถึงความรู้ของพระองค์ว่า –:

พระองค์ได้เรียนรู้ปรัชญาต่าง ๆ ในยุคนั้น ได้รอบรู้ถึงความนึกคิดของบรรดาเจ้าลัทธิต่าง ๆ ทั้งหมดที่มีอยู่ในยุคนั้นจนกระทั่งพระองค์ได้ทรงประมวลไว้ได้ทั้งหมด ซึ่งมีอยู่ ๖๒ ลัทธิด้วยกัน พระองค์แม้จะได้ทรงรู้ถึงปานนี้ แต่พระองค์ก็ได้ตรัสถึงเคล็ดแห่งความตรัสรู้ไว้ว่า :–

"แม้ตถาคตจะรู้ถึงปานนี้ แต่ก็หาได้ยึดมั่นในความรู้นั้น ๆ ไม่ เพราะไม่ยึดมั่นในความรู้ต่าง ๆ ตถาคตจึงได้บรรลุความสงบอันสูงสุด ไม่มีสิ่งใดจะยิ่งกว่า"

เรื่องของศีลจำเป็น

คือศีลที่จำเป็นต้องละเมิด พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสั่งฝากพระพุทธชินสีห์ไว้ว่า ให้พระอุปัชฌาย์อาจารย์ในวัดบวรนิเวศวิหารสอนสัทธิวิหาริกอันเตวาสิก ผู้จะลาสิกขาออกไปครองเรือน ให้รู้จักศีลจำเป็นดังเช่นที่กล่าวมาเพื่อที่จะได้ผ่อนปฏิบัติครองชีวิตให้สวัสดีทางโลก ถ้าใครตั้งปัญหาถามตนเองก่อนว่า จำเป็นไหมที่จะต้องฆ่า ที่จะลักเป็นต้น ก็จะรู้สึกว่ามีน้อยครั้งที่จำเป็น ฉะนั้นแม้เพียงตั้งใจว่า จำเป็นจึงจะล่วงศีล ไม่จำเป็นก็ไม่ละเมิด ถือศีลจำเป็นไว้เพียงเท่านี้ ก็จะแลเห็นผลด้วยตนเองว่า จะรักษาศีลทุกข้อไว้ได้มากโดยไม่ลำบากและไม่เสียอะไรในทางโลกทุกอย่าง

เรื่องของคนติดเหล้า

คนที่ดื่มเหล้าและติด หมายความว่า เขามีวิบากของการดื่มเกิดขึ้นใน สันดาน ในขณะที่เขาดื่ม เขามีความรู้สึกนึกคิดอย่างไรเกิดขึ้น มีความคิดเห็น มีความพอใจ มี

ความยึดถือ เกิดขึ้นอย่างไร หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ในขณะที่กำลังดื่มนั้น มีเวทนา มีสัญญา มีสังขาร และมีวิญญาณเกิดขึ้นอย่างไร นามธรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดเป็นเชื้อฝังอยู่ในสันดาน และในกาลต่อมา ในเมื่อถึงเวลาหรือได้โอกาสความรู้สำนึกคิดที่จะเก็บเอาไว้เหล่านี้ ก็จะเกิดขึ้นมาในจิตสำนึก คือเกิดขึ้นมาให้รู้สึกหรือสังเกตได้อีก

คนที่ดื่มเหล้าแล้วติดนั้น เขาจะห้ามใจไม่ให้นึกคิดในเรื่องนี้ไม่ได้ ความนึกคิดในเรื่องนี้จะต้องเกิดแล้วเกิดอีก ทั้งนี้เพราะอะไร เพราะความรู้สึกนึกคิดเหล่านี้ประกอบด้วย อวิชา ตัณหา อุปาทาน

เรื่องของสติปัญญาตามหลักธรรมะ

สติปัญญาจะเกิดขึ้นตามหลักธรรมะ ท่านหมายความถึงจิตที่ไม่ได้เกิดจากการปรุงแต่ง ของอารมณ์ อันเป็นกิเลสอันท่านซอยไว้เป็นลักษณะ ๑๖ ประการ (อุปกิเลศ) และถึงซึ่งความว่างด้วย ตัวกู–ของกู แต่ถ้าสติปัญญาเกิดขึ้นมิใช่ด้วยสิ่งเหล่านี้ ยังมีความยึดมั่นถือมั่นใน ตัวกู–ของกู ถึง

จะมีความเฉลียวฉลาดสักเพียงใด ในบาลีเขาไม่ถือและเรียกว่าสติปัญญา มีคำอีกคำหนึ่งในภาษาบาลีสำหรับเรียกปัญญาชนิดนี้ เรียกว่า "**เฉโก**" แปลเป็นภาษาไทยก็เรียกปัญญาเหมือนกัน หรือเรียกว่าปัญญาซึ่งหนาไปด้วยกิเลศ

ความหมายของคำว่า "ธรรมะ" และ "ธาตุ" ในทางพุทธศาสนา

คำว่า "ธาตุ" นี้ก็หมายเช่นเดียวกับคำว่า "ธรรมะ" รากของศัพท์ก็เป็น Root เดียวกันด้วย คำว่าธรรมะนี้มาจากคำว่า "ธร" แปลว่า ทรง คือทรงตัวมันอยู่ได้ จะเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลงก็ตาม ถ้าเปลี่ยนแปลงก็ทรงตัวอยู่เพราะเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงก็ทรงอยู่เพราะไม่เปลี่ยนแปลง แต่คำว่าธาตุตามความหมายของชาวโลกนั้น หมายเฉพาะวัตถุธรรมเท่านั้น แต่ถ้าตามความหมายของธรรมะแล้ว ร่วมเอานามธรรมไว้ด้วยเช่น วิญญาณธาตุเป็นต้น

น่ารู้เบ็ดเตล็ด

ลูกชายลูกสาวพูด

เมื่ออายุ ๑๑ ว่า – พ่อแม่ของเรานี่วิเศษจริง อะไร ๆ ช่างรู้ไปหมดทุกอย่าง

เมื่ออายุ ๑๖ ว่า – ว่าที่จริงพ่อแม่ของเรา ไม่ค่อยจะวิเศษเหมือนเรานึกเสียแล้ว ก็ยังงั้นแหละ จะว่ารู้ไปเสียหมดทุกอย่างก็ไม่ถูก

เมื่ออายุ ๑๙ ว่า – พ่อแม่ของเรา นึกว่าเป็น ฝ่ายถูกเสมอ แต่ความจริงจะรู้อะไรหนักหนา เรารู้กว้างขวางมากกว่าเป็นกอง

เมื่ออายุ ๒๒ ว่า – พ่อแม่ของเราช่างไม่เข้าใจในคนหนุ่มคนสาวเสียเลย ดูเป็นสมัยเก่า ครึอะไรก็ไม่รู้

เมื่ออายุ ๓๐ ว่า – จะว่าไปที่สัตย์ที่จริง พ่อแม่เราออกจะรู้อะไร ๆ อยู่ไม่น้อยเหมือนกัน

เมื่ออายุ ๕๐ ว่า – ที่แท้พ่อแม่เราท่านรู้ไกลกว่าเราเสียอีก มองการณ์ข้างหน้าก็เห็นได้แจ่มแจ้งกว่าเรา เราหลงคิดว่าท่านแก่โธ่พ่อ โธ่แม่

การใช้ "ทรง" ในราชาศัพท์

๑. "ทรง" ใช้กับ คำนามราชาศัพท์ เช่น ทรงพระศรวล ทรงพระประชวร ฯลฯเพราะคำพระศรวล พระประชวร เป็นนามราชาศัพท์ใช้ได้ ถ้าจะให้เป็นกิริยาราชาศัพท์ ก็เติม "ทรง" เข้าไป

๒. "ทรง" **ใช้กับกิริยาธรรมดา** เช่น ทรงโปรด ทรงกล่าว ทรงผนวช (บวช) ทรงทักทาย ทรงเห็นชอบ ฯลฯ **อย่าใช้** ทรงประสูติ ทรงเสวย ทรงบรรทม เพราะเสวย บรรทม ฯลฯ เป็นกิริยาราชาศัพท์

คำ เสวย บรรทม เสด็จ สรง และอื่น ๆ ซึ่งเป็นคำเขมรส่วนมาก ไม่ใช้ "ทรง" นำ ใช้โดด ๆ ได้เลย

เรื่องของน้ำปลาโรมัน

ชาวโรมันเมื่อสองพันปีมาแล้ว นิยมเครื่องชูรสสำหรับเครื่องอาหารชนิดหนึ่ง เรียกเป็นภาษาลาตินว่า คารุม (GARUM) หรือ ลิควาเมน (LIQUAMEN) ซึ่งศัพท์นี้เขาเรียกว่าน้ำซุบ

รสเค็มจัด ทำจากไส้ปลาหมักเกลือแล้วตากแดดไว้จนใส

มันก็น้ำปลาดี ๆ นั่นเอง

นักโบราณคดีในยุโรปเขาได้พบไหน้ำปลาของชาว-โรมัน มีจารึกไว้ที่ไหว่า

ลิควาเมน

ออปติมุม

สัคคาตุม

เอกซ อฉฟพีจินา อุมบริจิ อากา โธบี

แปลเป็นไทยว่า น้ำปลาอย่างดีที่สุด ที่เกรอะ จากโรงงานของ อุมบริจิ อากาโธบี

เรื่องทำเนียบสมณศักดิ์สงฆ์

๑. สมเด็จพระสังฆราช

สมณศักดิ์สูงสุดของสงฆ์มีตำแหน่งเดียว

๒. สมเด็จพระราชาคณะ ปัจจุบันมี ๔ ตำแหน่ง (ชั้นสุพรรณบัฏ)

สมเด็จพระวันรัต

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

สมเด็จพระพุฒาจารย์

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์

๓. พระราชาคณะชั้นรองสมเด็จพระราชาคณะ ปัจจุบันมี ๗ ตำแหน่ง คือ (ชั้นหิรัญบัฏ)

พระสาสนโสภณ

พระธรรมโรดม

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

พระธรรมปัญญาบดี

พระพรหมมุนี

พระธรรมปัญญาจารย์

พระวิสุทธิวงศาจารย์

๔. พระราชาคณะชั้นธรรม ปัจจุบันมี ๒๕ ตำแหน่ง

๕. พระราชาคณะชั้นเทพ ปัจจุบันมี ๔๕ ตำแหน่ง

๖. พระราชาคณะชั้นราช ปัจจุบันมี ๑๐๘ ตำแหน่ง

๗. พระราชาคณะชั้นสามัญ ปัจจุบันมี ๓๒๔ ตำแหน่ง

สำหรับพระราชาคณะชั้นสามัญ คืออื่นนอกจากนี้ไปเช่น พระปริยติโสภณ พระวินัยกิจโกศล พระธรรมกิตติ พระธรรมปาหังส์เป็นต้น ถึงจะมีคำว่าธรรมนำหน้าก็ไม่ใช่พระราชาคณะชั้นธรรม เพราะพระราชาคณะชั้นธรรมมีชื่อตายตัว ดังที่กำหนดไว้ในธรรมเนียม ๒๕ ตำแหน่งนั้น

นอกจากนี้ ยังมีพระครู (พระครูสัญญาบัตร พระครูฐานานุกรม พระครูชั้นประทวน) อีกเยอะ

● ● ●

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มิตรสยาม 48/26 ตลาดใหม่ บางลำภู
นายสุรินทร์ คุ้มสิน ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2516 .โทร822276

ขอกราบขอบพระทัย ขอบพระคุณ และขอบคุณท่านผู้มีเกียรติ ที่ได้สละเวลามาร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ท. คำนึง บุนนาค ในวันนี้โดยทั่วกัน และใคร่ขออนุโมทนาในส่วนกุศลมายังทุกท่าน ณ โอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง หากจะมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดขาดตกบกพร่องหรือพลั้งพลาดด้วยประการใด ๆ ก็ตาม เจ้าภาพขอกราบประทานอภัยและขออภัยด้วย

ภรรยา–บุตร–ธิดา